

Fossesholm herregård

Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke, Norge
Trädgårdsarkeologisk undersökning 2022–2023
Aja Guldåker

Titel: Fossesholm herregård

Författare: Aja Guldåker

Kulturmiljörapport: 2024:6

Omslagsbild: Stilerad blomma från smyckesdetalj, samt vy mot huvudbyggnaden i norr före den arkeologiska undersökningen år 2022. Pinnen markerar det sydöstra hörnet på Schakt 1_2022.

Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Inledning	2
Historisk bakgrund	3
Tidigare iakttagelser	9
Arkeologiska undersökningar 2009–2016	9
Markradarundersökningar	12
Genomförande och dokumentation	13
Schakt 1_2022	14
Schakt 2_2022	21
Schakt 1_2023	25
Schakt 2 och 3_2023	33
Förslag på rekonstruktion	34
1700-talsanläggningen	34
Anläggning i förfall	39
Fynd	40
Grus	43
Utvärdering och avslutning	45
Administrativa och tekniska uppgifter	46
Referenser	47

Bilagor.....	48
Bilaga 1. Fyndlista	49
Bilaga 2. Grusprover.....	53
Bilaga 3. Makrofossil analys 2022 och 2023	55
Bilaga 4. Höjd över havet	62
Bilaga 5. Rekonstruktionsförslag	66
Bilaga 6. Terrassering, förslag.....	69
Bilaga 7. Markradar	71
Bilaga 8. Översikt makrofossilprover och grusprover insamlade 2022–2023	76
Bilaga 9. ¹⁴ C analys	77

Sammanfattning

- I samband med ett flerårigt rekonstruktionsarbete, har en trädgårdsarkeologisk undersökning genomförts under 2022 (uppdragsgivare Stiftelsen Buskerudmuseet avdelning Fossesholm Herregård) och 2023 (uppdragsgivare Stiftelsen Fossesholm Herregård) i trädgården tillhörande Fossesholm herregård i Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke, Norge. Utförare var Kulturhistoriska Föreningen för Södra Sverige /Kulturen och trädgårdsarkeolog Aja Guldåker (Kulturens projektnummer: A_2021_0098 och A_2022_0063).
- År 2022 stod två områden i fokus, varav ett på omkring 15 m² där det möjligen funnits ett springvatten med tillhörande ledningsdragning. Det andra området omfattade en yta av omkring 90 m² på vardera sidan om det som tolkats vara mittaxeln.
- År 2023 planerades en planschaktning av en yta om 462 m² för att fånga upp dispositionen, materialval, nivåer samt indelningen av den förmodade äldsta trädgårdsanläggningen på fastigheten.
- Flera undersökningar, av andra aktörer, har genomförts på fastigheten under perioden 2009–2016, liksom med två separata markradarundersökningar. Resultat från undersökningarna har vävts in i rekonstruktionsförslagen.
- Flera anläggningsfaser dokumenterades där 1700-talsanläggningen bland annat omfattade dekorativa grusgångar, geometriska grusmönster, två breda huvudgångar, stenskodda stolphål, platser för statyer eller tunga föremål, eventuella rördragningar, höjdskillnader, odlingsytor med skiftande orientering och rabatter med dräneringar.
- Flera förekommande växter från perioden identifierades i jordproverna, bland annat druvfläder, hallon, daggekåpa samt gödslade ytor med stallströ, vilket kan tyda på varmbänksodling.
- Utifrån samtliga arkeologiska iakttagelser samt två markradarundersökningar har ett rekonstruktionsförslag tagits fram som inbegriper två faser som föregått nuvarande anläggning.

Figur 1. Fossesholms herregård i Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke, Norge, med platsen för undersökningen markerad med en röd cirkel.

Inledning

I samband med ett flerårigt rekonstruktionsarbete, har en trädgårdsarkeologisk undersökning genomförts under 2022 (uppdragsgivare Stiftelsen Buskerudmuseet avdelning Fossesholm Herregård) och 2023 (uppdragsgivare Stiftelsen Fossesholm Herregård) i trädgården tillhörande Fossesholm herregård i Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke, Norge. Utförare var Kulturhistoriska Föreningen för Södra Sverige /Kulturen och trädgårdsarkeolog Aja Guldåker (Kulturens projektnummer: A_2021_0098 och A_2022_0063).

Landskapsarkitekt Anne Kaurin deltog i fältarbetet, liksom i diskussionen rörande val av schaktningsmetod och framrensning. Fortlöpande dialog hölls även med Ellen Pauline Steen på

Fossesholms Herregård/Buskerudmuseet samt Lars Jacob Hvinden-Haug. Grävmaskinist var Erik Stenshorne. Flera tidigare undersökningar har genomförts på fastigheten, se *Tidigare iakttagelser*.

År 2022 planerades en undersökning där två områden stod i fokus, varav ett område på omkring 15 m² där det möjligen funnits ett springvatten med tillhörande ledningsdragnings. Det andra området omfattade en yta av omkring 90 m² på vardera sidan om det som tolkats vara mittaxeln.

År 2023 skulle en undersökning genomföras söder om huvudbyggnaden för att planschakta en större yta om 462 m² för att fånga upp dispositionen, materialval, nivåer samt indelningen av den förmodade äldsta trädgårdsanläggningen på fastigheten.

År 2024 planeras en undersökning i området där en tidigare markradarundersökning (2022) visat anomalier i form av en rektangel och undersökningens syfte är att, om möjligt, undersöka om det stått en byggnad på platsen, eventuellt ett orangeri. Ytan som planeras för undersökning omfattar omkring 70 m². Denna rapportdel kommer att redogöras för i en separat rapport.

Historisk bakgrund

En fyllig trädgårdshistorisk sammanställning finns att läsa i Madeleine von Essens stencil rörande den trädgårdshistoriska utvecklingen på Fossesholm (2008/2010). I aktuell rapport ges därmed bara en översiktlig bakgrund i tabellform där informationen är hämtad från flera källor. Den historiska bakgrunden är också ett stöd för rekonstruktionsförslaget då det ger ett perspektiv i tid och rum för utvecklingen av trädgården på platsen.

Tabell 1. Fossesholms historiska bakgrund baserad på uppgifter från: Andreasson 2010, von Essen 2010 och Fossesholmgodset – lokalhistoriewiki.no.

Viktiga händelser i Fossesholm herregårds historia		
År	Händelse	Ägare/Boende
	ADLIG SÄTESGÅRD	
1541–1648	Denna period omtalas ofta som "Fossesholms storhet". Gården var centrum för en stor samling adelsgoods som omfattade ett antal gårdar på Eiker och i grannbygderna. Den skapades av länsherren Peder Hanssøn åren omkring 1540 och ägdes av hans ättlingar under de kommande tre generationerna.	Släkterna Litle och Lange.
1541–1551	Fossgodset – Norges första stora skogsegendom samlades genom köp och byten till en enhet. Huvudgården hade ursprung i två gårdar, som legat på samma plats sedan medeltiden, Nordre- och Søndre Foss. Peder Hanssøn lät flytta husen en bit bort från bruken, uppe på den låga kullen där Fossesholms byggnader ännu står kvar och han gjorde Foss till sin huvudgård där han ofta vistades. Peder Hanssøn Litle omskapade Foss till en representativ herrgård, som både kunde visa hans nya status som storgodsägare och förse hans hushåll med jordbruksprodukter. Den danske kungens länsherre bodde på Foss regelbundet.	Peder Hanssøn Litle (Basse), länsherre för Akershus län.
1551–1597	När Peder Hanssøn dog 1551 tog änkan Ingeborg Niilsdatter Gyldenløve över som ägare, och hon satt på gården i nästan 50 år. Under denna period fick hon vid flera tillfällen försvara godset mot stämningar från flera av dem som sålt gårdar till Peder Hanssøn och som ville ändra affären eftersom de trodde att han hade gått olagligt till väga. Ingeborg lyckades hålla ihop fastigheten, men fick gå med på att betala skadestånd.	Ingeborg Niilsdatter Gyldenløve (änka)

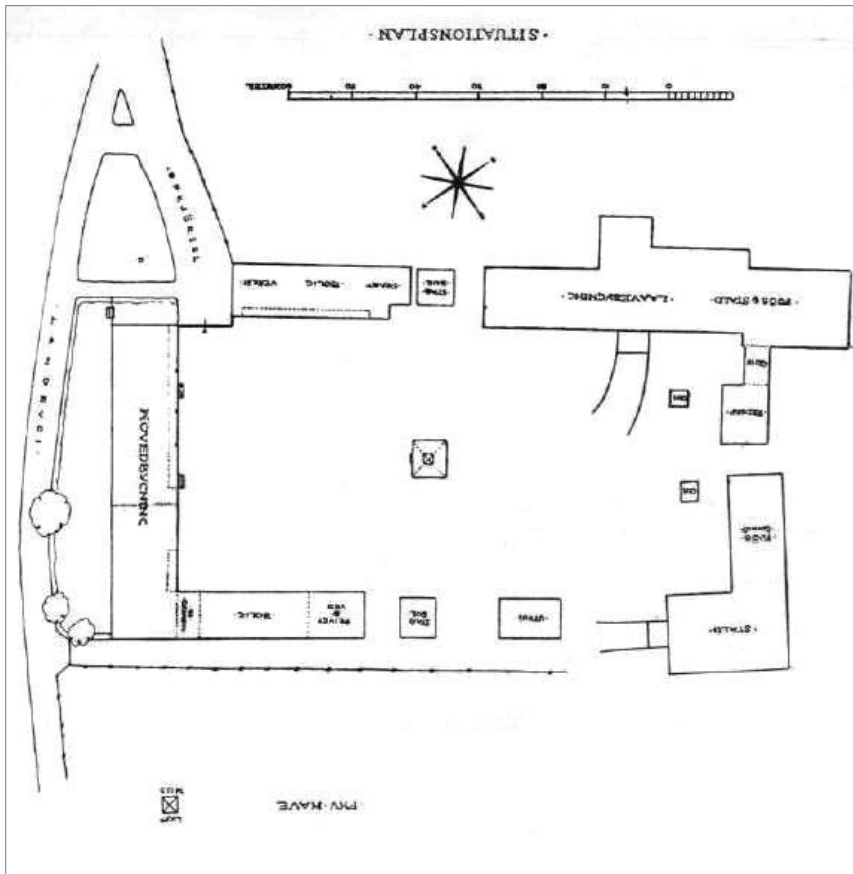
1597–1602	Hans Pederssønn växte upp på Foss, men större delen av sitt liv bodde han på olika platser i landet som länsman, bland annat på Bergenhus. Som kansler i Norges rike från 1597 var han bosatt på Sem på Eiker och kunde sålunda övervaka Fossesholmsgodset sedan hans moder dött. Hans avled efter skörden år 1602.	Hans Pederssønn (son till Peder Hanssøn och Ingeborg Gyldenlöve)
1602–1616	Efter Hans Pederssønns död vistades änkan Anne Hansdatter Skinkel på Foss med sin son Fredrik Hanssønn. Båda dog dock 1616, kort efter att Fredrik dömts till landsförvisning efter att ha dödat en av sin svåger Gunde Langes tjänare under ett slagsmål i en barlokal på Bragernes.	Anne Hansdatter Skinkel/ Fredrik Hanssønn (änka och son)
1616–1641	Gunde Lange var länsherre i Tønsbergs län och en av de största godsägarna i Danmark-Norge tills han blev ägare till Fossgodset genom sitt äktenskap med Anne Hansdatter Litle. Det var under hans tid som namnet »Foss» ersattes med »Fossesholm», kanske för att skilja det från andra gårdar med allmännamnet Foss. Gunde Lange fick ekonomiska svårigheter och fick pantsätta stora delar av godset till kronan. De ekonomiska problemen var troligen också anledningen till att han 1634 valde att dela godset och låta arvingarna ta över majoriteten. Gunde behöll själv Fossesholm till 1641, då äldste sonen tog över.	Gunde Lange til Søfde, Fritsø og Foss (1595–1647, landshövding i Tønsberg.
1641–1648	Hans Lange, son till Gunde Lange och Anne Hansdatter, övertog Fossesholm efter sin far 1641. 1646 övertog Hans ämbete som länsman, men han dog bara två år senare	Hans Lange (son)
SEHESTED		
1648–1651	Hannibal Sehested var svärson till kung Christian IV, och var norsk landshövding och länsman på Akershus från 1642. 1648 blev han även länsman i Eiker. Han inledde ett omfattande förvärv av gods i Drammenstrakten, däribland Fossesholmsgodset, som tillhört förre länsmannen Hans Lange. Langes gårdsfogde, Anders Michelsen, stannade kvar som gårdsfogde i flera år. När Sehested anklagades för ekonomiskt bedrägeri och avsattes som guvernör och länsman, konfiskerades hans enorma gods i Norge av kronan.	Hannibal Sehested
KRONGODS		
1651–1654	Den förre fogden Anders Michelsen fortsatte som arrendator på Fossesholmsgodset till 1654.	Krongods Arrendator Anders Michelsen
1654–1666	Hendrich Wiborg arrenderade även Fiskum och underliggande gårdar för kronans räkning. Villkoren för arrendatorerna sades ha varit hårda, vilket ledde till att arrendatorerna på de underliggande gårdarna fick hårdare villkor än de hade haft under aristokratin. Detta ska vara bakgrunden till en konflikt sommaren 1664 där bönderna på Eiker protesterade mot att de inte längre accepterade villkoren. Wiborg bodde på Fossesholm med sin hustru Alhed Povelsdatter, som på moders sida var ättling till släkten Litle.	Krongods Arrendator Hendrich Wiborg
MARSELISKT PANTHAVARKONSORTIUM		
1666–1675	Wiborg fortsatte även som arrendator efter att godset 1666 lämnats i pant till handelshuset Marselis, som var kronans största borgenär. Efter Frederik III:s död 1670 sattes frågan om försäljning av den pantsatta kronoegendomen på dagordningen, och en särskild kommission tillsattes för detta ärende, ledd av vice landshövding Ove Juel. År 1672 genomfördes en omfattande besiktning för att bedöma godsets värde, men försäljningen slutfördes först på våren 1675.	Det marseliske panthaver-konsortium Arrendator Hendrich Wiborg
1675–1697 (1679–1687)	Allt gods som hade förvaltats av panthavarkonsortiet delades sedan upp och överlämnades till de olika delägarna. Fossesholm med underliggande gårdar tillhörde då friherre Constantin von Marselis och hans hustru, Sofia Elisabeth Carisius. Fossesholmsgården bestod i denna godsdelning av huvudgården och 15 underliggande gårdar, som alla låg i området kring Fiskumvannet och Eikeren. Därmed fick godset den omfattning som det i stort sett behöll till upplösningen på 1820-talet. Baron Marselis anställde Christian Weinschienck som arrendator på Fossesholmsgodset. Weinschienck bodde troligen endast delvis på Fossesholm och istället beboddes gården under delar av denna tid av Eikers fogde Christian Tideus	Constantin von Marselis (Eikers fogde Christian Tideus)
HANDELSBORGARSKAPET		
1697	År 1698 såldes godset till timmerhandlarna Giord Andersen och Jørgen Poulsen. Den bestod då av en stor skogsfastighet kring Eikeren, samt sågverk och kvarn i Vestfossen.	Jørgen Paulsen Neuman och arvingar
1706	Besiktning av byggnader. Ny hyrestagare var Jørgen Poulsens dotter Mette Elliger och svärson Otmar Jensen Elligers	
1710	Vid Jørgen Poulsen Neumann död år 1710 köpte hans äldste son Johan Jørgensen, ut Gjord Andersens ägareandel och därefter genomfördes ytterligare ägarskiftet, där svärsonen Gabriel von Cappelen och Hans Jørgensen ägde merparten.	

1732	Jørgen Poulsens datter Mette Elliger avlides 1732. Inventering av bygnadsbestånd, få ändringar hade genomförts sedan besiktning i 1706.	
1740–1758	1740 övertog Gabriel von Cappelen driften av Fossesholm och han bodde där till sin död 1758.	Gabriel von Cappelen
1741	Första gången trädgården nämns: "Og da Citanten udj Jorde bytted er tillige skeed Jevned mod den ved Gaardens Huuse beliggende Urte Hauge, [...] Saa tilhører den Meerbemelte Frugt Hauge, Sr. Gabriel von Cappelen». (Deleforretning)	
1763–1785	1763 köpte Jørgen Cappelen ut alla ägarna efter Jørgen Poulsen Neumann, och flyttade till Fossesholm. Med det började herrgårdens storhetstid. En ny 50 m lång huvudbyggnad i klassicistisk stil uppförs.	Jørgen von Cappelen (son)
1763	I Reise-laktagelse skriver prästen Jacob Nicolai Wilse, som var på besök, att han på få ställen har sett en sådan gård så förbättrad och prydd. Mitt i gården fanns ett hus, som ett lusthus med Paviljontak, och sedan ett litet torn med klocka och timvisare, nedanför en stor vattenbassäng med källvatten som i en stor grotta, helt av trä och enkelt; men å andra sidan ett handfat för vattning. Wilse antyder nedgrävda urholkade trästammar i jorden från ett närliggande fält, och denna akvedukt och Vattenspring hade kostat 14 å 1500 Rdlr.	
1764	I ett besiktningsprotokoll omnämns en köksträdgård med fruktträd "12. I Haven, som ikkun er en Kiøkken Have, med nogle faa Frugt=Trær udi, der af Justitz-Raaden [Jørgen von Cappelen] er bekostet, er indhegningen om samme udaf gammel forradnet Ski vedd og Gierdes Hon, hvorfore behøves nyt Staket eller Planke værk. Udi denne Have er nyelig bekostet 2de nye Misbænker forfærdiget af Tømmer, og indvendig udforet med Baghon."	
1765	Besiktningsprotokoll: /.../som og Planke værket om Haugen, af nye opbygget, og er under arbejde til videre istandsættelse [...] samt og de Bygninger paa den Søndre Side [hovedbygningens] som vender til Haugen"	
1784	Hans Strøms (enligt Von Essen 2010:24) beskrivning av Fossesholm vittnar om nybyggda hus, ett "vandspring" mitt på gården med en användbar "fiskekumme" och en rejäl byggnad uppförd ovanpå med torn, klocka och tidsskiva. Därutöver omnämner han trädgården med lovord att det var det snyggaste och bäst anlagda träd- och blomsterträdgård, trots att undergrunden var olämplig.	
1785	Jørgen von Cappelen avlider	
1785	Otto Nielsen Omsted (1745–1789), gift med Ellen Margarethe Dedekam (1750–1816), ärvde godset Fossesholm efter sin mor Boel Marie von Cappelen (1717–1775), dotter till Gabriel von Cappelen (1674–1758) och syster till Jørgen von Cappelen (1715–1785), efter Jørgens död.	Otto Omsted (systerson till Jørgen von Cappelen)
1789	Teckning av Jens Irgens Müller över Fossesholm. Ett lusthus är tecknat med en 6 eller 8-kantig utformning och byggnaden är uppförd inom en cirkulär form (Figur 2).	
1789	Ellen Dedekam övertar förvaltningen efter makens död	Ellen Dedekam (Otto Omsteds änka)
1794	I en odelslösningssak beskriver ett vittne vilka förbättringar som bekostades under tidigare ägare Otto Omsteds tid: "Paa Hovedbygningen er bekostet /.../samt tilberede 2de Døre i Hovedbygningen til Communication som forhen icke vare. En nye Hauge anlagt på en høi med megen bekostning indrettet med obstalter [avsatser] og disse besatte med Frugttræer, og øvrigt paa opført et 8 kantet Lysthuus med muuret (?)Kjelder under. Stædet kaldtes forhen æge høien. De af denne høi udbrudte steene ere anvendt til et grund muret Fæehuus, opbyggelse /.../ Til gaardens 4 Korn lader er opført Kiøre Broer af Steen. Saa er og over gjødsel Dyngerne indrettet Tag af Bord, Er samme Tag lagt med Riesværk. Gaardens Vandledning igiennem Postrørene har været optaget lige fra gaarden Saasen hvorfra Vandledningen begynder og lige til Hovedgaarden, og nye Postrør indlagte i de gamle forraadnede Stæd samt med nye Bøssinger efter nødvendighed forsynede. /.../ Vandledningen blev og trukket ned fra Bryggerhuset og til Gaardens gamle Urtehaug hvor Vandspring med Kum blev indrettet."	
1802	Ellen Dedekam avlider	
1802–1808	Nils Otto Omsted hade redan innan övertagandet, i samband med sin förlovning, skapat ett Fossesholm i miniatyr, Petraborg, med en påkostad trädgård.	Nils Otto Omsted (son)
1808–1822	Jørgen von Cappelen Omsted (bror till Nils Otto Omsted) övertog gården men hade ekonomiska bekymmer, varpå allt såldes på exekutiv auktion till lokala storbönder	Jørgen von Cappelen Omsted (bror)
LOKALA STORBÖNDER		

1822–1973	Lokala storbönder ägde gården, efter en tid tog två av böndernas söner över själva huvudgården och delade den mellan sig.	Lokala storbönder
1917	Den äldre trädgården omnämns i olika källor. En källa nämner spår efter en terrassformig parkanläggning ner mot vattnet. En paviljong inmättes i hagen och upptecknades av arkitekt Christian Arbo år 1917 (Figur 3). Enligt Arbo ska den tidigare ha varit placerad nere vid vattnet. Vid ett tidigare besök omkring år 1907 hade han noterat äldre buxbombsbuskar och flera nötalléer samt att trädgården hade varit anlagt i terrasser ner mot Eikern. I det sydöstra hörnet där terrasserna möttes, där det vid 1917 var en hög som kallades Eikhaugen, skall det ha stått ett runt torn med inredd källare. Terrasserna fortsatte runt också på östsidan där terrängen år 1917 dock faller delvis. 1917 års ägare hade själv tagit bort terrasseringarna. På slätten nedanför det sydöstra hörnet skall det ha funnits en kägelbana och en större damm. I övrigt fanns där fruktträd i hagen.	
1936	Fotografier tagna på huvudbyggnadens nordvästra, västra och sydvästra delar som visar att en väg löpt längs byggnadens södra delar. En stenmur med en häckplantering fanns norr om huvudbyggnaden. Söder om byggnaden fanns ett staket och växtlighet ut mot vägen (Figur 4 och 5).	
1973	Förvaltning av fastighet övertas av Eiker Historielag	Eiker Historielag

Figur 2. Detalj ur Irgens Müllers "Situations-Card" från 1789 ". Fossesholm - Huvudträdgården, dess källa och andra ekonomibyggnader samt bodar vid vattnet (von Essen 2010:29).

Figur 3. Uppmättningsritning av Christian Arbo ca 1917, publicerad i Drammens Museums årbok 1929. Huvudbyggnaden mot vägen, dess tillbyggnader i söder samt det lilla lusthuset i trädgården längst ner på kartan avritades. En väg söder om huvudbyggnaden skiljde trädgården från byggnaderna.

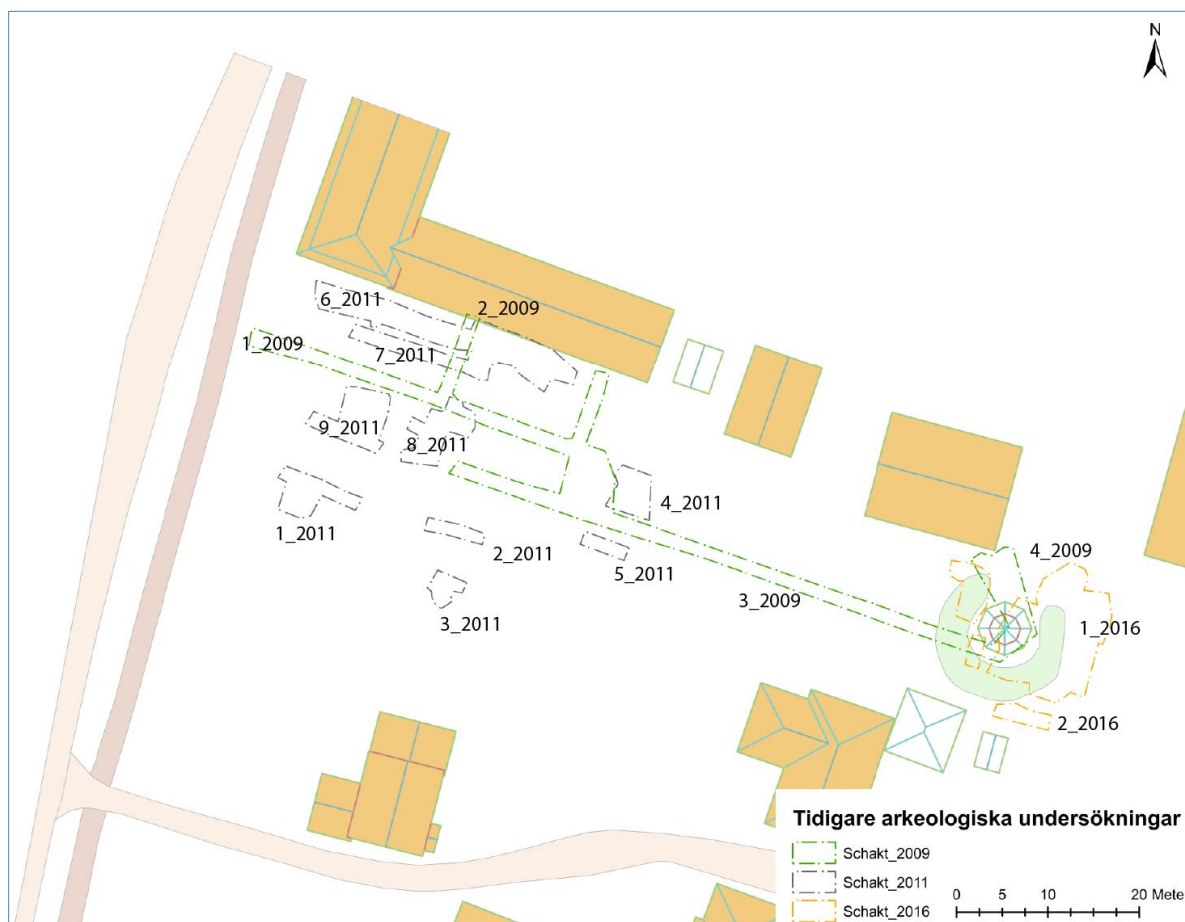
Figur 4. Ett äldre fotografi daterat år 1936 på herrgårdens södra gavel och västra sida, finns i öppet arkiv hos Riksantikvaren. Intressant att notera är ett staket söder om huvudbyggnaden som skiljer trädgården mot vägen i väster. En infartsväg finns på bilden in mot huvudbyggnadens södra fasad. ©Fossesholm_herregård, Buskerud_-_Riksantikvaren-T063_01_0004

Figur 5. Ett äldre fotografi daterat år 1936 på Herrgårdens norra gavel och västra sida finns i öppet arkiv hos Riksantikvaren. Intressant att notera är fastighetens västra gräns som skiljer trädgården mot vägen i väster. En stenmur finns på bilden och ovanpå den växer en låg häck. ©Fossesholm_herregård, _T063_01_0015 / Kulturminnebilder

Tidigare iakttagelser

Flera arkeologiska undersökningar har tidigare genomförts i trädgården på Fossesholm herregårdsanläggning. Därutöver har två markradarundersökningar genomförts av olika aktörer. Nedan följer en översiktlig sammanställning.

Figur 6. Områden för tidigare arkeologiska undersökningar år 2009, 2011 och 2016 med schaktnummering.

Arkeologiska undersökningar 2009–2016

År 2009 fick Archaeogarden/Anna Andreasson i uppdrag av Eiker og Lågendalen museum, avdelning Fossesholm Herregård, att söka efter och dokumentera befintliga trädgårdslämningar på platsen, för att om möjligt samla så mycket information om det sena 1700-talets trädgård att en rekonstruktion skulle möjliggöras (Figur 6). Trädgårdslämningarna från mitten av 1700-talet delades in i tre huvuddelar utifrån resultat och källmaterial från 1789 – den västliga trädgården, sluttningen, och "ö-lämningen" på kullens krön (Andreasson 2010).

- Två till tre grusade gåingar dokumenterades i den västra trädgården, varav två tydliga gåingar låg i 90° vinkel till varandra, den ena ut från platsen där porten mellan trädgård och gårdstun fanns, och den andra parallellt med husväggen.
- Flera stenfyllda diken dokumenterades, vilka tolkas som dräneringsdiken, ett parallellt med huset och de övriga i 90° vinkel.
- Den nedre trädgården ser ut att ha varit nästan plan, förutom i öster där det finns en relativt brant sluttning. Den branta delen sammanfaller med ett parti där ett naturligt format glacialt lager bestående av grus och stora stenar kommer ända upp till matjorden.
- Precis ovanför den brantare delen fanns vid undersökningstillfället en påfågelsbur, men i kanten av denna iaktogs spår som möjligen kan tolkas som resterna efter grunden till en liten mur och en tredje gång i nord-sydlig riktning.
- Den lilla runda ön på krönet var uppbyggd av stora stenblock, täckta med en stenpackning av mindre stenar och sandigt grus. Kring ön tolkades det finnas vattenavsatta lager som tyder på att det funnits en omgivande damm som sträckt sig minst 2–4 meter, möjligen upp till 6 meter ut från öns kant. Uträknat efter kantens rundning antogs själva ön ha varit ca 9,50 meter i diameter. Vattendjupet beräknades ha legat kring 0,50 meter. Enligt kartskissen från 1789 kan det ha funnits en sex- eller åttakantig byggnad på ön. Lagerföljderna i de två undersökta schakten vid ön pekade på tre faser efter öns användningstid. Direkt efter att ön slutade användas finns spår efter eldningsaktiviteter. Därefter har marken utjämnats. Fyndmaterialet i det tunna matjordslagret indikerar att platsen varit en aktivitetsyta med anknytning till gården, med största sannolikhet långt in på 1900-talet.
- Den långa jämna sluttningen, mellan västliga trädgårdens brantare del och höjden på krönet, hade en lutning på 6 %, vilket kan jämföras med den korta brantare delen i nedre trädgårdens östkant där lutningen var 8 %. I den långa sluttningen står idag ännu en hel del äppelträd kvar på rad sedan tiden som fruktträdgård. Från denna del tillvaratogs nästan inga fynd. Sannolikt har den inte varit lika gödslad och intensivt brukad som den västliga trädgården. En möjlighet är att den helt enkelt varit en äng, kanske med fruktträd.

År 2011 gjordes en uppföljande grävning av Archaeogården (Andreasson 2011; (Figur 6)).

- Schakt 1. Grunden till det lusthus som dokumenterats av Christian Arbo 1917–1918 påträffades direkt under markytan. Lämningarna efter lusthuset bestod av en stengrund med något kraftigare hörnstenar. Mellan de större stenarna i grunden fanns en utfyllnad av jämnstora mindre stenar (grov singel, \varnothing cirka 4–6 cm). Detta gällde speciellt den nordöstra sidan, mot huvudbyggnaden, där det på ett lager singel låg tre större cirka 4–6 cm tjocka, flata stenhällar (skiffer). Under lusthusgrunden framkom tunna sandlinser. En grusad yta framför ingången dokumenterades.
- Norr om lusthusgrunden, vinkelrätt mot flygelbyggnaden grävdes ett schakt där det framkom gruslager som delvis var utbredda och svårtolkade, men bland dem urskildes två gåingar, dels den gång som gick rakt ut från "Hageporten", dels en tvärgång vinkelrätt mot denna som löpte i riktning Ö-V.

- Öster om lusthuset framkom en gång i två lager, det övre mörkare med skiffergrus och ett undre brunt finkornigt grus. Gången passerade lusthusets östra fasad (Hageportsgången). En tvärgång dokumenterades vinkelrätt (Södra tvärgången) och de båda gångarna korsade varandra nordöst om lusthuset.
- Schakt 2. Grusgång löpande parallellt med flygeln (södra tvärgången, jfr i schakt 1) I sektion ytterligare en dränering. Ett skiffergruslager med utbredning cirka 3,70 meter österut. Öster om dränering mer diffust, pga gången tog slut vid dränering.
- Schakt 3. Dränering (täckt stenfyllt dike) som löpte söderut avslutades i en nedgrävning fylld med sten och lösare fyllning.
- Schakt 4 och 5. Under matjord ett grusigt/stenigt glacialt lager. Ingen grusgång. Spridda stora stenar utan system förutom på två ställen (jfr fig 27–31 Andreasson 2011).
- Schakt 6 och 7. Spridda stenkanter cirka 1 meter ut från flygelbyggnaden. Innanför stenarna ljusare brunt grus. Ett område även med vinkel inmot byggnaden. Ett tvärschakt med skiftande grustyper.

I samband med schaktningsarbetet **år 2016** skulle jordprover från tidigare tolkade vattenavsatta lager tas under en schaktningsövervakning (Figur 6). En damm med en ö skulle anläggas på platsen där det vid tidigare undersökningar påträffas lämningar som tolkats vara vattenavsatta. Ett lusthus skulle även uppföras. Efter att det påträffades mer välbevarade lager än vad som hade förväntats genomfördes även viss dokumentation på uppdrag av Eiker og Lågendalen museum avdelning Fossesholm Herregård. Utförare av undersökningen var arkeolog från Buskerud fylkeskommune/Inger Karlberg (Karlberg 2016:4).

Arkeologiskt fanns det inga fynd som tydde på en cirkulär damm, utan snarare en hästskoformad damm eller ett djupt dike med en bottenbredd på 2 meter, där ett stenfundament bildade en bro västerut mot ytan söder om mangårdsbyggnaden. Om ön också var formad som en hexagon eller en oktagon, som beskrivningen och kartteckningen visar för lusthuset, kunde inte avgöras med säkerhet. Stora stenar fanns bevarade i ytterkanten av ön med oklar funktion. Det fanns bara några få spår av själva dammen. De lager som i fält tolkats som avsatta i vatten kunde knappast bekräftas av resultaten från den makroskopiska analysen av jordproverna. Det var dock tydligt att det hade funnits ett dike runt ön och detta fylldes på med moderna massor med bland annat koks, rostiga järnfragment, keramikbitar, porslin och glas. Det botaniska materialet i avfallslagren tyder på både fiskar med bevarade rester av snäckor och ben, men troligen härrör detta från hushållsavfall, kanske även förkolnade rester från en nedbrunnen byggnad. Av sex inlämnade prover från det som tolkats vara lerlager i dammväggen och dammbotten kunde ingen säker slutsats dras om en akvamarin miljö. Däremot fanns en särskilt stor förekomst av svart fläder eller röd fläder, som kan ha sitt ursprung från en häck runt ön. Bärbusken i form av röd fläder användes även i äldre trädgårdar som prydnadsbuske (Karlberg 2016:4).

Ett välbevarat kupolformigt stengolv framkom som tolkades tillhöra de äldsta byggnaderna på gården efter att flytt och nyetablering skett från älvstranden uppför åsen under 1600-talet. Golvet låg djupt i massorna och kunde inte kopplas samman med den ovanpåliggande konstruktionen. Ett L-format

mönster med avlånga platta stenar kan ha varit en markerad ränna eller dekoration i golvbeläggnings. En stor sten intill det kupolformade stengolvet kan också ha använts som tröskel för en timmerbyggnad. Arkeologerna kunde inte dra slutsatsen om det kupolformade stenlagret låg inuti en byggnad med funktion där det behövdes en eldfast, hållbar bas eller om de kupolformade stenarna var en utomhuslösning mellan byggnader i ett vattensjukt område (Kulturminnesvern i Buskerud 2016:50).

Markradarundersökningar

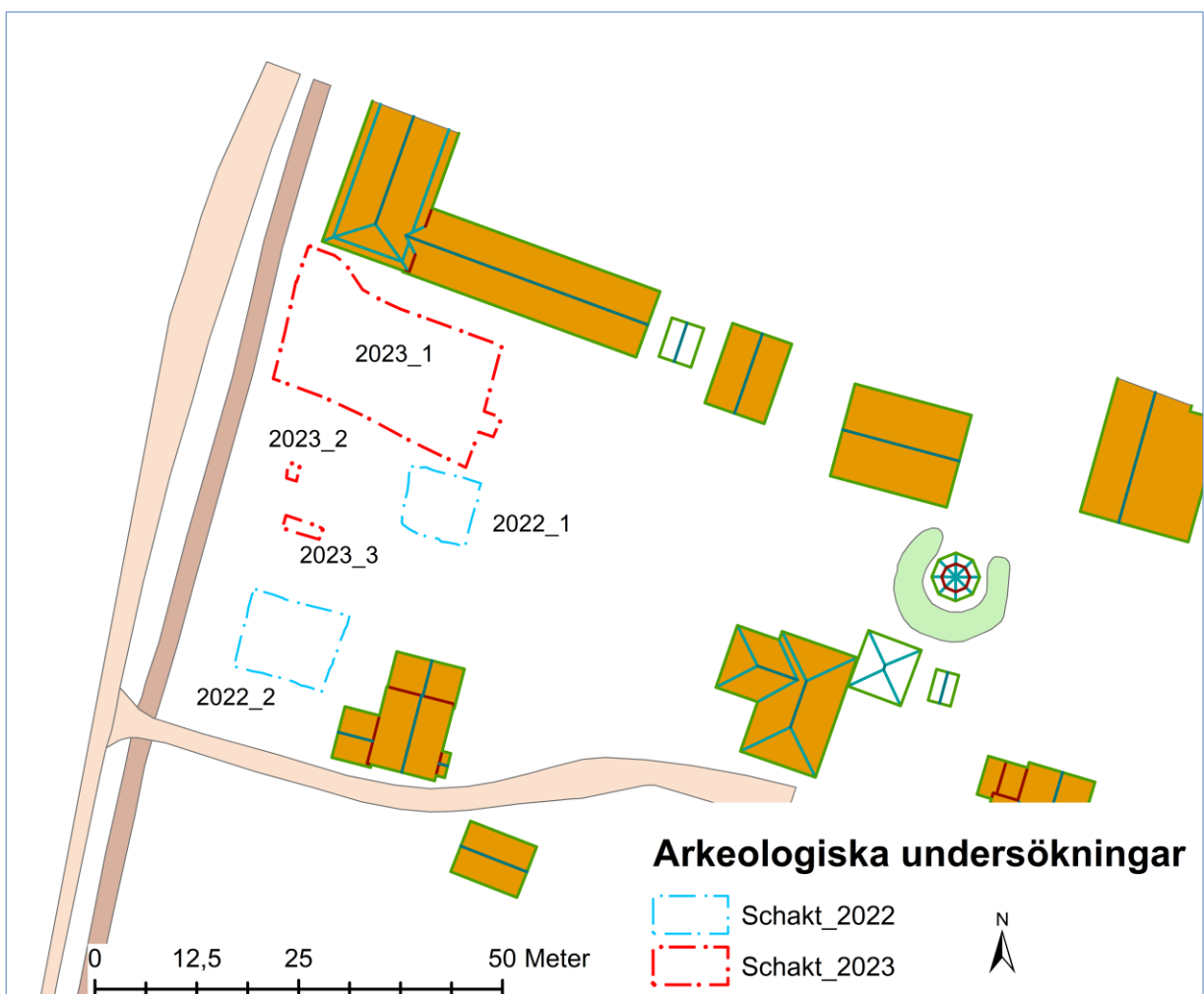
Inga rapporter från markradarundersökningarna föreligger som underlag, men shaper från undersökningen år 2012 har gjorts tillgängliga av Modern Arkeologi AB, dock utan markdjup på anomalier (bilaga). För 2022 års undersökning föreligger ett antal *timeslices* med nivåer som gjordes tillgängligt av undersökare Department Oberflächennahe Geophysik/Wien, dock inte för spridning. Det som har tolkats som moderna ledningsdragningar/moderna inslag har plockats bort och det som har återstått har bidragit till förståelse och tolkning av anläggningen gemensamt med de arkeologiska resultaten. Som tillägg kan nämnas att en markradarundersökning kräver tillgängliga och relativt plana ytor för att maskinen ska kunna rulla över ytan för att därefter skicka radiovågor ner i undergrunden.

Figur 7. Vy över området söder om huvudbyggnaden, en svag slänt med stigning av terräng åt öster. Fotografi Aja Guldåker maj 2022.

Genomförande och dokumentation

Under åren 2022 och 2023 genomfördes två arkeologiska undersökningar i området för Fossesholm herregårds trädgårdsanläggning (figur 8). I mitten på maj år 2022 var avsikten att undersöka några områden där markradarundersökningen år 2012 hade uppvisat några anomalier som kunde visa platsen för en vattenanläggning, respektive ett område med skiften i marken. I början på maj år 2023 var avsikten att undersöka ej tidigare undersökta ytor *mellan* tidigare undersökningar, närmast huvudbyggnaden, för att utreda om det gick att spåra gångsystem och gränser. I rapporten används förkortningar, (Kxx) står för kontextnummer, (PMxx) står för Provmakrofossil. (GPxx) står för Grusprov. Som bilagor längst bak i rapporten finns analysrapporter, fyndlistor, grusprovstabeller och uppgifter om höjder.

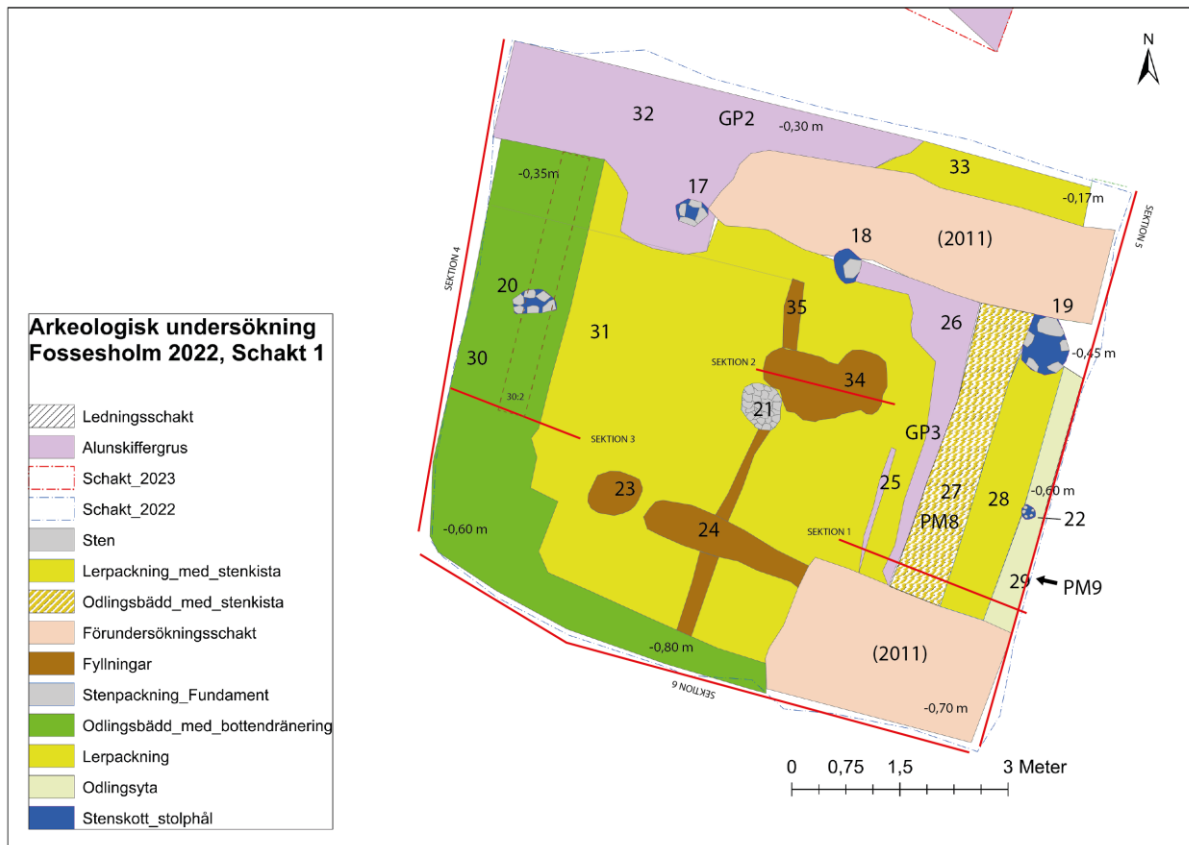
Figur 8. Schaktöversikt rörande arbetena genomförda under 2022–2023 mot fastighetskartan.

Figur 9. Område för Schakt 1 år 2022 (streckad linje). I brytningen mellan en svag sluttning och en platå öppnades det första schaktet upp. Precis under grässvålen kunde en alunskiffergång dokumenteras i norr. Fotografi från väster.

Schakt 1_2022

Frågeställning: I det ena området på omkring 15 m² kan det ha funnits en fontän/damm eller källa. Funktionen har möjligen varit för att vattna trädgårdsväxter. En vattenledning bör gå i riktning mot husen något öster om centralaxeln. Eventuellt kan det vara det källvatten som nämns i ett förlikningsfall från år 1794.

Figur 10. Dokumentation av Schakt 1 år 2022.

Schaktbotten varierade med 0,30 meter djup i norr med en sluttning ner till 0,80 meter djup i söder (figur 10). Schaktningen slutade där brukningsnivån för 1700-talsanläggningen bedömdes att ha nåtts. Två områden utgjorde tidigare arkeologiska förundersökningsschakt från år 2011 och dessa undersöktes inte.

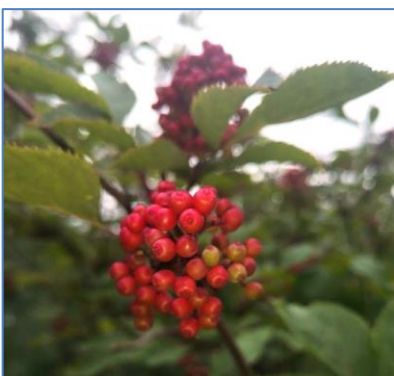
Den stora gula ytan i Schakt 1_2022 är troligen den anomali som markradarundersökningen år 2012 dokumenterade på cirka 0,80 meter djup (figur 10, lerpackning K31). Ytan bestod av kompakt, gul moränlera perforerad av flera nedgrävningar med olika fyllningar.

Mellan dekorationsgruset (K26) och lerpackning (K28) dokumenterades en långsmal yta som tolkades vara odlingsjord (K27). Odlingsjorden hade fyllts i en nergrävning i lerpackningen/moränleran (K31) med ett djup av 0,20–0,30 meter. Längden på odlingsjordens bädd kan inte riktigt utläsas då den skars av två schakt från år 2011, men den var minst 4 meter lång och 0,76 meter bred. Längst ned i botten fanns flera knytnävstora stenar lagda som dränering (figur 13). Ett makrofossilprov togs i odlingsjorden (PM8). I provet förekom träflis, träkol och förkolnade granbarr och granris (*Picea abies*). Inget tecken på bevattning förekom. Inslag fanns av ängsväxten dagdkåpa (*Alchemilla sp.*), men den kan under perioden även förekomma som odlad. Närvarande ogräs var framför allt svinmålla (*Chenopodium album*), blå/rödmålla (*Oxybasis glauca/rubra*) och brännässla (*Urtica dioica*). Inslag av hallon (*Rubus idaeus*) och druvfläder (*Sambucus racemosa*) förekom, vilket kan tyda på odling.

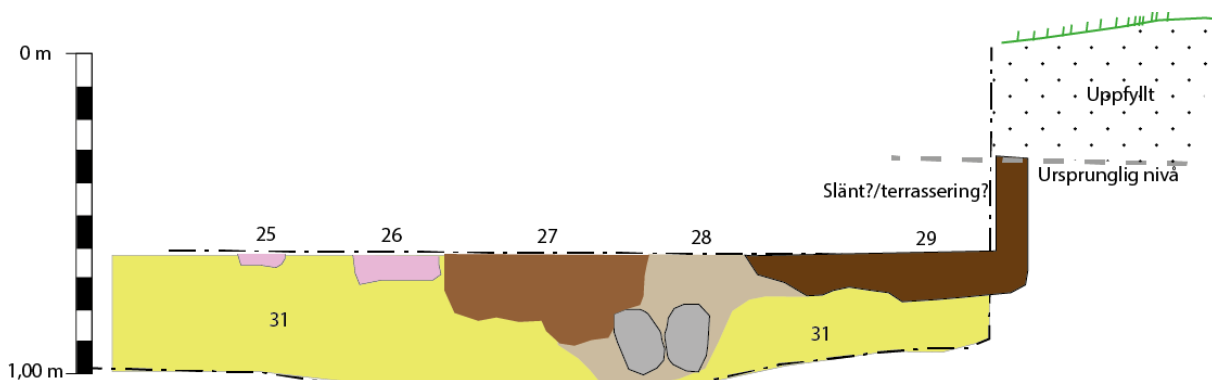
En sträng med omrörd moränlera fanns kvar i den östra delen (lerpackning K28) och vid dess östra sida fanns en nedgrävning fylld med odlingsjord (K29). I botten mellan dessa båda lager fanns en stenpackning som fungerat som en dränering (figur 10/sektion 1). Ett makrofossilprov togs i odlingsjorden (PM9). I provet förekom hårdskaliga och näringsälskande ogräsfröer, enligt Heimdahl, vilket är typiskt för trädgårdslämningar. Bland de ingående arterna märks blå-/rödmålla (*Oxybasis glauca/rubra*) som är väldigt näringskrävande. Ogräset har, enligt Heimdahl, påträffats i svenska 1700-tals odlingar och kan ses som typiska arter i hårt gödslade tobaksodlingar. Hallonkärnor (*Rubus idaeus*) är regelbundet förekommande i jorden och dessa kan antingen indikera gödsling med latrinavfall, eller odling av hallonbuskar, vilket blev vanligt i herrgårdsmiljöer från 1700-talet och framåt (figur 11). Fläderkärnor framkom i odlingsjorden, och på grund av kärnornas ringa storlek bedöms dessa vara trolig druvfläder (*Sambucus cf. Racemosa*), vilka kan ha odlats som prydnadsväxter (figur 12). I materialet fanns även typiska växter för ängs- och betesmarksmiljöer, till exempel dagggåpa (*Alchemilla sp.*) och brunört (*Prunella vulgaris*) (figur 11). I arkeologiska sammanhang är dessa arter normalt typiska för stalldynga, i trädgårdsarkeologiska sammanhang kan det peka på ett brukande av varmbänkar där stalldynga är en viktig komponent. Dagggåpor förekom också i odlade varianter på 1700- och 1800-talet, och det är också möjligt att dessa arter har vuxit i slagna gräsytor som kan ha ingått i trädgården. I odlingsjorden fanns också spår av köksavfall och förkolnat ris. Köksavfallet utgjordes av brända och obrända benfragment, fiskfjäll och träkol. Granbarr och granris förekom också i förkolnad form, vilket skulle kunna tyda på vintertäckning som efter kylan bränts för att spridas ut i odlingen eller att det förekommit gran i odlingen som beskurits/formklippts och där spillet bränts och spridits ut som näring. Bredden på odlingen (K29) var 0,50 meter och i den östra sektionen kunde omfattningen mätas till 0,40 meter (figur 10/sektion 1).

Figur 11. Till vänster: Brunört (*Prunella vulgaris*) förekom i PM9. Till höger: Hallon (*Rubus idaeus*) förekom i PM9
Fotografi ©Aja Guldåker

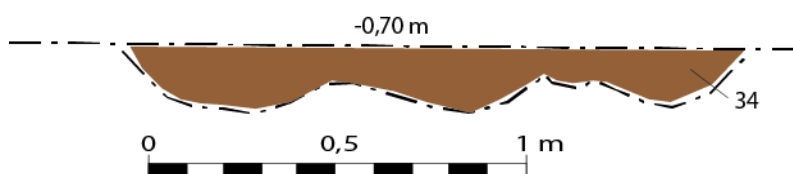

Figur 12. Druvfläder (*Sambucus cf. Racemosa*) förekom i PM9. Fotografi ©Aja Guldåker

Figur 13. Sektion 1 mot norr. K31 är moränlera, K25-26 dekorationsgrus, K27 en odlingsbädd med dränering (K28) och ytterligare en odlingsbädd (K29) som kan ha varit släntad eller haft en bräddad kant. Lagerbeskrivningar i bilaga.

Centralt i schaktet framkom en nedgrävning med en omfattning av 0,30×0,50 meter och ett djup av 0,30 meter, som var fylld med knytnävstora stenar (figur 10, K21). Möjligen kan det ha utgjort ett fundament för något som krävde en stabil botten. Ett annat alternativ är att det var en liten stenkista som fångade upp vatten. Igenom nedgrävningen löpte en annan nedgrävning med nordsydlig orientering som endast var omkring 0,10 meter bred (K35). Fyllningen tolkades vara odlingsjord, men ska nog ses som igenfyllnadsmaterial och att det kan ha ersatt ett rör som legat på platsen. Det går inte att med säkerhet säga att detta är en plats där det stått ett vattenkar eller en gjutjärnsfontän. Det är fullt möjligt att det har funnits, men att platsen blivit avröjd både vad det gäller vattenledningar och vattenbehållare och att nedgrävningarna därefter har återfyllts. En organiskt formad nedgrävning (K34) på omkring 1,70×0,90 meter med ett varierande djup på omkring 0,10–0,20 meter tyder på att det kan ha legat flera stora stenar på platsen, troligen som en mur eller ytterligare ett stenfundament för att stabilisera något tungt ovanpå (figur 14, 15). Om nedgrävningen/stenavtrycken (K34) och stenfundamentet (K21) är samtida går inte med säkerhet att säga.

Figur 14. Sektion 2 som löper genom K34. Den varierande nedgrävningsskanten tyder på att det kan ha legat större stenar i gropen som ett fundament. Ett alternativ är flera planteringsgropar med fyllning.

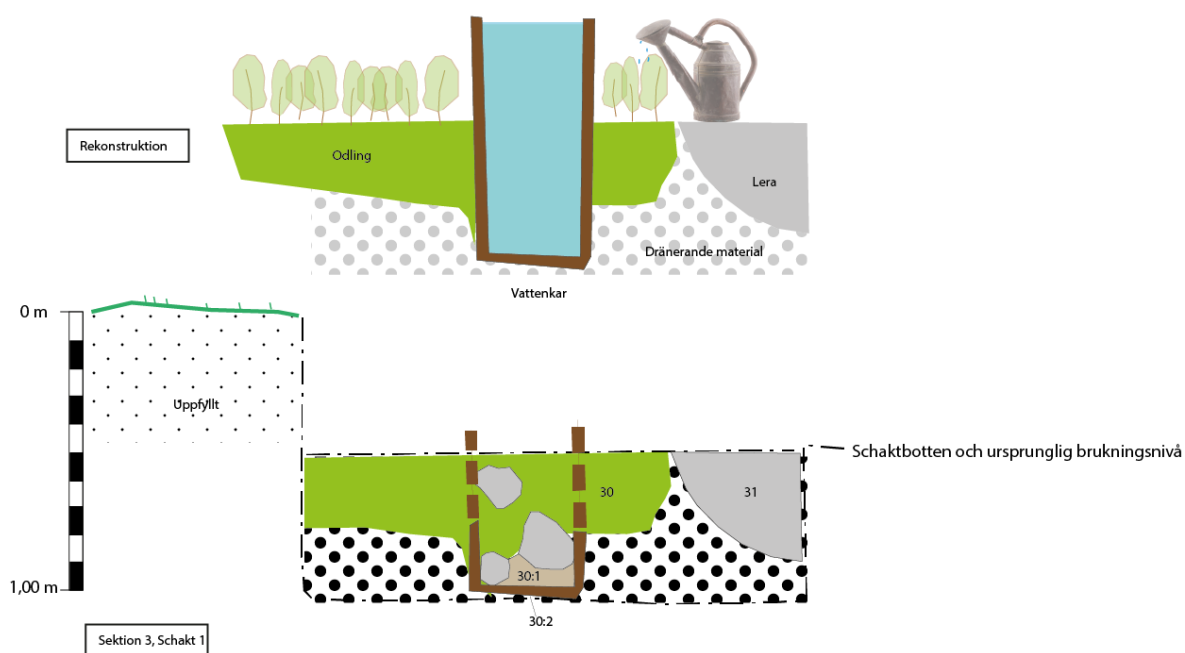
Figur 15. Schakt 1 år 2011 med det centrala stenfundamentet (K21) närmast bild och tumstocken ligger placerad på sektion 2 för dokumentation av nedgrävning/stenavtryck/planteringsgropar. Fotografiet är taget mot nordväst.

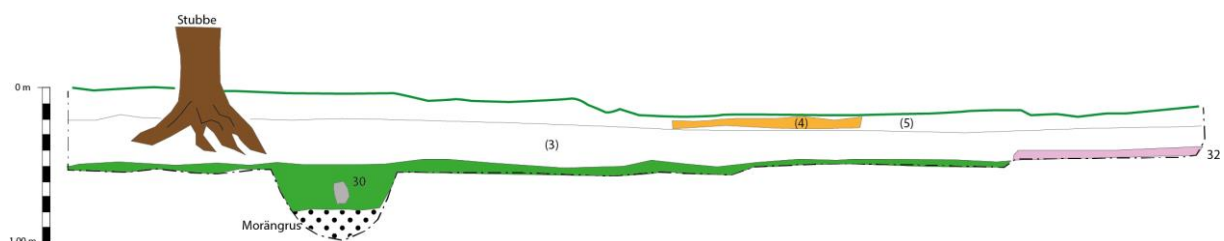
Figur 16. Dekorationsgrus (K25/K26) markerat med streckade vita linjer i Schakt 1. Fotografiet är taget mot söder.

Flera områden av material som tolkades vara dekorationsgrus dokumenterades i schakt 1 (figur 10 i plan och figur 13 i sektion/K25 och 26, figur 16). Ett grusprov togs (GP3). Gruset låg direkt ovanpå moränleran och var relativt tunt, endast omkring 0,05 meter tjockt i en liten, svag nedgrävning i leran. Troligtvis var det inte områden att beträda utan enbart för betraktelse.

Flera stenskodda stolphål dokumenterades i schakt 1_2022 (figur 10; K17, 18, 19, 20, 22). Avstånden dem emellan varierade mellan 0,30–0,50 meter, men principen med en nedgrävning av en diameter på 0,20 meter med en stenskoning med plats för en stolpe på omkring Ø 0,10 meter överensstämde väl för samtliga stolphål. Funktionen kan vara svår att tolka, men helt orimlig är inte stöd för klättrande växter eller en slags pergola.

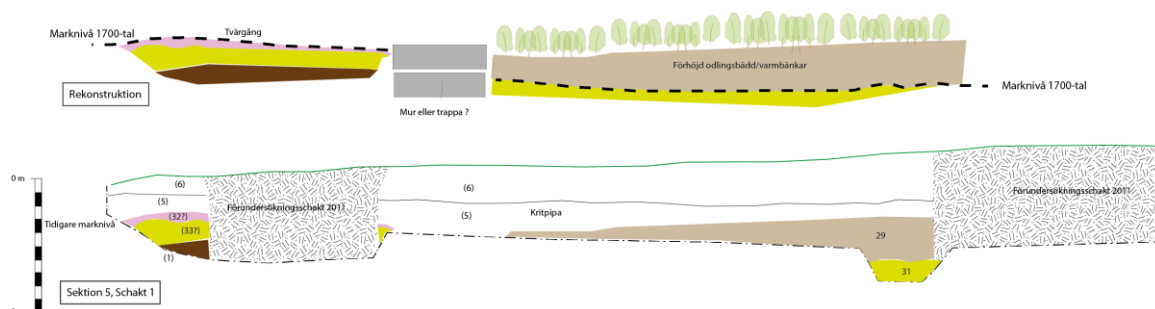

Figur 17. Längst upp: rekonstruktion av situation med ett vattenkar för bevattning av odlingar i området. Längst ner: Sektion 3 i schakt 1_2022 mot norr. En kontext fylld med odlingsjord (K30) visade sig omfatta även en ränna eller kista av trä (K30:2) som innehöll sand (K30:1) och ett antal stora stenar.

Figur 18. Sektion 4 i schakt 1_2022 mot väster. En kontext fylld med odlingsjord (K30, +31,68) fanns längst ner mot schaktbotten över nästan hela schaktväggen i väster. I den norra delen framkom alunskiffergrus (K32). En omgestaltning genomfördes vid något tillfälle där 1700-talsanläggningen täcktes över med jord (K3) och där även gångarna täcktes över. En ny gång anlades med östvästlig orientering (K4) nedgrävd i matjord (K5).

Ett område i sydvästra delen av schakt 1 omfattades av odlingsjord med underliggande grovt morängrus (K30; figur 10, 17, 18). Odlingsjorden (K30) visade sig omfatta även en ränna eller kista av trä (K30:2) innehållandes sand (K30:1) och ett antal större stenar med placering rakt ovanför och vid sidan om trärännan/-kistan (Figur 17). Det skulle kunna betyda att det funnits ytterligare träfodring längre upp mot ytan, men som förmulnat eller tagits bort. I så fall kan det betyda att vatten har flödat synligt, och med odlingar på båda sidor intill. Kanske vattnet flödade endast vid nederbörd. På figur 10 plan har en sträckning föreslagits. Stenarna kan betyda att en annan stenbemängd yta rensades upp genom att delvis kasta ner dessa i trækistan i samband med att båda konstruktionerna destruerades. Sanden i botten på träkonstruktionen (K30:1) tyder på att det har flödat vatten som burit med sig små sandpartiklar i flödet. Den västra sektionen i schakt 1_2022 uppvisar att en uppfyllning har gjorts (K3/5) och att ovanpå uppfyllningen anlades en tvärgång (figur 18; K(4)). Bredden på gången var 1,20 meter och den låg direkt under grässvålen, vilket tyder på att den var relativt sen i anläggningens utförande. En tydlig nivåskillnad finns mellan anläggningen i schakt 1_2022 och platsen för redskapsskjulet/lusthusets grundläggning som dokumenterades år 2011. Samma marknivå (plushöjd +31,69 m.ö.h) för K30 i figur 18 är noterad år 2011 *under* grundstenarna till redskapsskjulet (Jfr Andreasson 2011 och bilaga 4/Schakt 1, 2022). Redskapsskjulet som dokumenterades av Arbo år 1917 kan stilmässigt dateras till omkring 1700–1820-tal (muntligt Hvinden-Haug 2024)

Figur 19. Längst upp: rekonstruktion av tvärgången med uppbyggnad, dock inte full bredd, ett möjligt område med en trappa eller en mur som plundrats vid destruktions och längst till höger en uppbyggd odlingsyta, möjligen med varmbänkar, ej full bredd på grund av förundersökningsschakt. Längst ner: Sektion 5 av den östra schaktväggen i schakt 1. Förutom två förundersökningsschakt från år 2011, blev det tydligt i vilken omfattning som massor har lagts ovanpå 1700-talsanläggningen. Mot öster rör det sig om mellan 0,30–0,40 meter påförd jord.

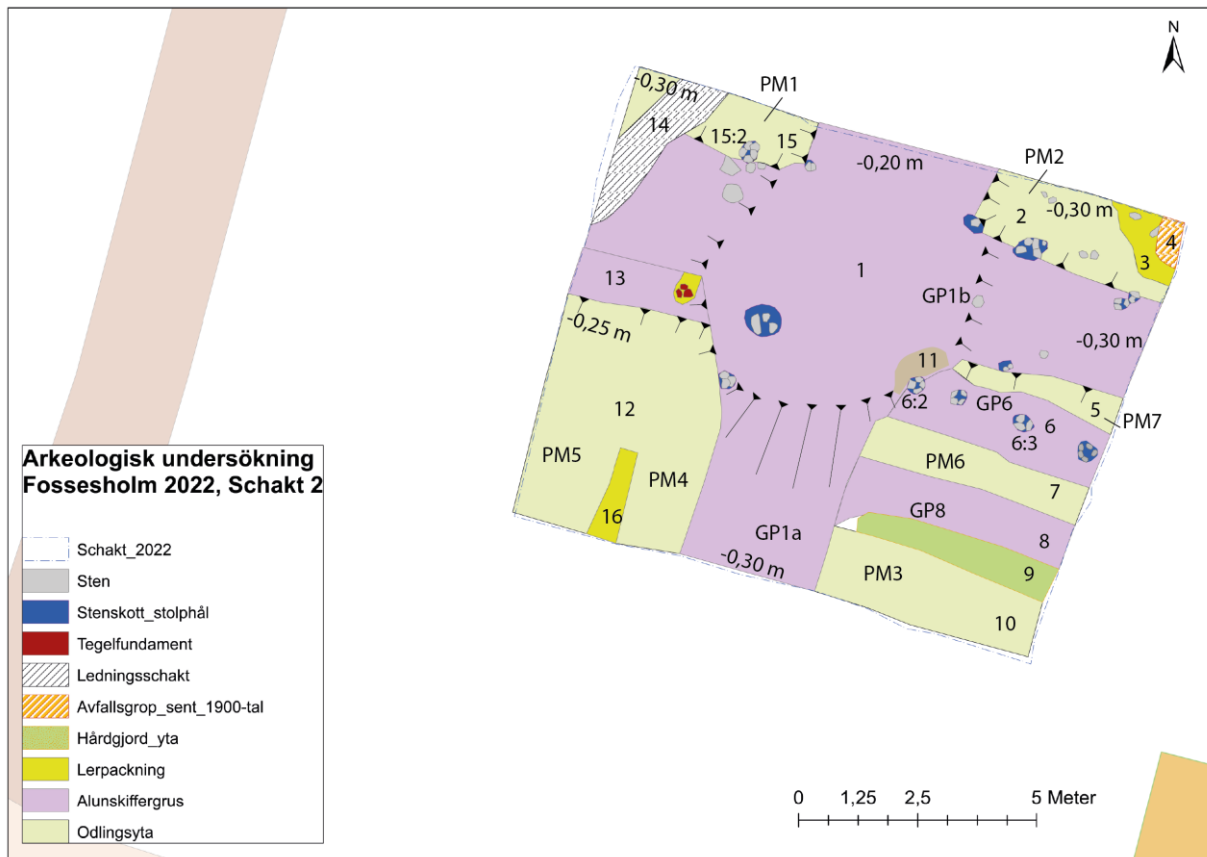
Sektion 5 i den östra schaktväggen i schakt 1 visar att alunskiffergången i västöstlig orientering (K32) trots allt förmodligen varit sammanhängande, men att det förmodligen saknas alunskiffergrus över delar av ytan (K33; jfr planritning av schakt 1 figur 10). Bredden på alunskifferytan var omkring 1,90 meter, men den kan ha varit bredare åt norr. En förhöjd odlingsbädd syns i schaktväggen åt väster (K29) och möjligen har den varit plankförstärkt ner mot markplan eller så har det funnits en släntning. Två tvärgående schakt från år 2011 dokumenterades i både plan, och sektioner på den östra och södra schaktväggen.

Figur 20.
Området för schakt 2 år 2022. Landskapsarkitekt Anne Kaurin sätter ut markeringar för schakt 2 och grävmaskinsmaskinist Erik Stenshorne förbereder röjning av vegetation. Fotografi mot norr.

Schakt 2_2022

Frågeställning: Den andra ytan som ska undersökas är cirka 90 m² lite längre söderut på båda sidor om huvudaxeln. På markradarundersökningen år 2011 finns 5 gråa rutor som är mycket reflekterande och runt dem finns en gul struktur. Då det ligger så centralt i anläggningen skall det undersökas.

Figur 21. Dokumentation av schakt 2 år 2022.

Flera yngre ingrepp har gjorts inom området för schakt 2_2022. I västra delen har ett ledningsschakt (K14) löpt genom den västra tvärgången och i de östra delarna har skräp från senare delen av 1900-talet kastats i en nedgrävning (K3, 4). På det stora hela var dock området med anläggningen daterad från 1700-talet intakt från ett djup av omkring 0,20 meter under dagens markyta ner till en varierande schaktbotten på som mest 0,30 meters djup.

Schaktet kom att förläggas i området för en knutpunkt i 1700-talsanläggningens gångsystem, där en av huvudgångarna med nordsydlig orientering mötte en tvärgång med västöstlig orientering (figur 21, K1). Mötesplatsen var något förhöjd, cirka 0,20 meter under befintlig marknivå, gentemot omgivande odlingslager (K, 2, 5, 7, 10, 12,15) och mindre tvärgångar, som låg på 0,25–0,30 meter under befintlig marknivå. Från mötesplatsen fanns en svag släntning åt väster, öster och söder. Grusprov togs på mötesplatsen (GP1b) samt på huvudgången längst i söder i schakt 2 (GP1a) och vid området för provtagningarna var grustäcket 0,10 meter tjockt.

På den sydöstra delen av schaktet framkom flera tvärgångar med västöstlig orientering belagda med alunskiffergrus (K6,8). Grusprov togs i båda gångarna (GP6/GP8).

I sandgång K9 och odlingslager K10 fanns ett lager med gulbrun, finkorniggrus med enstaka steninslag. Det skiljde sig från övriga lager och tolkades i fält som ett möjligt område för uppställning av krukor, då ytan var något hårdgjord, men väldigt finkornig med sand som dominant inslag. Ett annat lager som likaså skiljde sig från den närliggande tvärgången åt väster (K1) var K13 som innehöll alunskiffergrus, men även hårdgöring med lera och ett område med rött tegel som kan ha fungerat som ett fundament, möjligen för en större kruka.

Flera stenskodda stolphål dokumenterades i tvärgångens (K1) ytterkanter, samt ett lite större stenscott stolphål på den förhöjda mötesplatsen samt mitt i en av den mindre tvärgångarna (K6). Några av stolphålen undersöktes (K15:2, 6:2, 6:3). Stolphål K6:2 var 0,30 meter djupt med tegel i botten. I toppen omfattade stolphålet 0,30×0,20 meter medan det i botten hade en fyrkantig form efter en stolpe med dimensionen 0,15×0,15 meter. Stolphål K6:3 var 0,30 m djupt. I toppen omfattade stolphålet 0,30×0,24 meter medan det i botten hade en fyrkantig form efter en stolpe med dimensionen 0,15×0,15 m meter

Flera lager tolkade som odlingslager dokumenterades i schakt 2_2022 (figur 21; K2, 5, 7, 10, 12 och 15). Ytorna var relativt långsmala med en bredd på mellan 0,20–0,80 meter. Hela storlekarna på odlingsbäddarna erhöles ej då detta begränsades av schaktets utbredning. Ett lerlager (K16), med nordsydlig orientering skiljde delvis lagret åt, men om det förekommit en helsträckt avgränsning norrut gick inte att se.

Flera makrofossilprover (se provöversikt i bilaga) togs från odlingslager i schaktet (PM1, PM2, PM3, PM4, PM5, PM6, PM7). PM1–Odlingslagret (K15) längst i nordväst intill huvudgången i schakt 2_2022 (PM1) visade sig innehålla träkol, förkolnade pinnar, kvistar och knoppar, förkolnade granbarr och granris (*Picea abies*) samt en förkolnad alkotte (*Alnus*). Det fanns tecken på bevattning i form av

hinnkräfta (*Daphnia*). I jorden förekom även tecken på metallhantverk i form av en mineralsmälta, en smidesloppa och ett något kokslignande material. Närvarande ogräs var framför allt svinmålla (*Chenopodium album*) blå/rödmålla (*Oxybasis glauca/rubra*) och malva (*Ranunculis sceleratus*). Flera kärnor från hallon (*Rubus idaeus*) förekom vilket kan tyda på odling. Ett inslag av druvfläder (*Sambucus racemosa*) framkom också. Fältbeskrivningen av odlingsjorden var: mörkbrun kulturjord med lerinslag. Mycket träkol. Tegelförekomst, något fuktigt, cirka 0,35 meter tjockt.

PM2– Odlingslagret (K2) längst i nordöst intill huvudgången i schakt 2_2022 (PM2) visade sig innehålla träkol, förkolnade granbarr och granris (*Picea abies*). Det fanns här *inte* tecken på bevattning. I jorden saknades även tecken på metallhantverk. Inslag av ängsväxter förekom i form av brunört (*Prunella vulgaris*) och grässtjärneblomma (*Stellaria graminea*). Närvarande ogräs var framför allt svinmålla (*Chenopodium album*) blå/rödmålla (*Oxybasis glauca/rubra*) och brännässla (*Urtica dioica*). En förkolnad kärna från havre (*Cerelaeia indet*) förekom vilket tyder på havreodling, inte nödvändigtvis på plats men på fastigheten. Att kärnan var förkolnad tyder snarare på att jorden kan ha preparerats med förkolnat material för att öka näringshalten. Fältbeskrivningen av odlingsjorden var: mager kulturjord med lerinslag, småsten och enstaka tegel. Botten på en odlingsbädd?

PM3– Odlingslagret (K10) längst i sydöst intill huvudgången i schakt 2_2022 (PM3) visade sig innehålla träflis, träkol, förkolnade granbarr och granris (*Picea abies*). Ett fåtal oidentifierade benfragment framkom i provet. Det fanns här *inte* tecken på bevattning. I jorden saknades även tecken på metallhantverk, förutom ett litet inslag av järn. Inslag av ängsväxter saknades. Närvarande ogräs var svinmålla (*Chenopodium album*) och malva (*Ranunculis sceleratus*). En förkolnad kärna från råg (*Secale cereale*) förekom vilket tyder på rågodling, inte nödvändigtvis på plats, men förekommande på fastigheten. Att kärnan var förkolnad tyder snarare på att jorden kan ha preparerats med förkolnat material för att öka näringshalten. Fältbeskrivningen av odlingsjorden var: mörkbrun kulturjord med lerinslag. Mycket träkolsbitar, tegelkross, brändlera. Håller fukt. Odlingsjord.

PM4– Odlingslagret (K12) längst i sydväst intill huvudgången i schakt 2_2022 (PM4) visade sig innehålla träflis, träkol, förkolnade granbarr och granris (*Picea abies*). Köksavfall i form av förkolnade benfragment framkom. Ett fåtal oidentifierade benfragment framkom i provet. Det fanns här *inte* tecken på bevattning. I jorden förekom tecken på metallhantverk i form av ett kokslignande material. Ett fragment av rödbränd keramik insamlades, vilket kan ha utgjort en del av en blomkruka, taktegel eller mursten. Inslag fanns av ängsväxten grässtjärneblomma (*Stellaria graminea*) förekom. Närvarande ogräs var endast malva (*Ranunculis sceleratus*). Ett inslag av hallon (*Rubus idaeus*) och druvfläder (*Sambucus racemosa*) förekom, vilket kan tyda på odling. Fältbeskrivningen av odlingsjorden var: mörkbrun kulturjord med visst lerinslag. Brända ben, bränd lera, något fuktig odlingsjord. Relativt mäktigt lager med 0,30 meter i öst.

PM5– Odlingslagret (K12) längst i sydväst intill schaktkanten i Schakt 2_2022 (PM5) visade sig innehålla träkol, förkolnade pinnar, kvistar och knoppar, förkolnade granbarr och granris (*Picea abies*) Köksavfall i form av förkolnade ben, benfragment och bränd fisk framkom. Det fanns här *inte* tecken på bevattning. I jorden förekom tecken på metallhantverk i form av en mineralsmälta och ett kokslignande material. Inslag fanns av ängsväxten daggekåpa (*Alchemilla sp.*), men den kan under perioden även förekomma

som odlad. Närvarande ogräs var framför allt svinmålla (*Chenopodium album*) och blå/rödmålla (*Oxybasis glauca/rubra*). Inslag av hallon (*Rubus idaeus*) och druvfläder (*Sambucus racemosa*) förekom, vilket kan tyda på odling. Fältbeskrivningen av odlingsjorden var: mörkbrun kulturjord med visst lerinslag. Brända ben, bränd lera, något fuktig odlingsjord. Relativt mäktigt lager med minst 0,45 meter tjocklek i väster.

PM6– Ett odlingslager (K7) mellan tvärgången (K1) åt söder samt i öster och mellan grusgång K6 och K8 (Schakt 2_2022) visade sig innehålla träkol, förkolnade granbarr och granris (*Picea abies*) samt förkolnade enbarr (*Juniperus communis*). Köksavfall saknades. Det fanns tecken på bevattning i form av hinnkräfta (*Daphnia*). I jorden förekom inga spår av metallhantverk och ej heller av ängsväxter. Närvarande ogräs var framför allt svinmålla (*Chenopodium album*) och blå/rödmålla (*Oxybasis glauca/rubra*). Inslag av hallon (*Rubus idaeus*) och druvfläder (*Sambucus racemosa*) förekom, vilket kan tyda på odling. Fältbeskrivningen av odlingsjorden var: brun, finkornig och lerinblandad kulturjord som håller fukten. Odlingsbädd?

PM7– Ett odlingslager (K5) söder om tvärgången (K1) och norr om grusgång K6 (Schakt 2_2022) visade sig innehålla träkol. Köksavfall saknades. Det fanns här *inte* tecken på bevattning. I jorden förekom enstaka spår av metallhantverk, i form av en mineralsmälta. Inga ängsväxter påträffades. Enstaka ogräs var svinmålla (*Chenopodium album*) och blå/rödmålla (*Oxybasis glauca/rubra*). Inslag av hallon (*Rubus idaeus*) och druvfläder (*Sambucus racemosa*) förekom vilket kan tyda på odling. Fältbeskrivningen av odlingsjorden var: finkornig, brun kulturjord, cirka 0,10 meter tjockt ovan morän. Håller fukt men går ej att rulla till kulor. Odlingsjord?

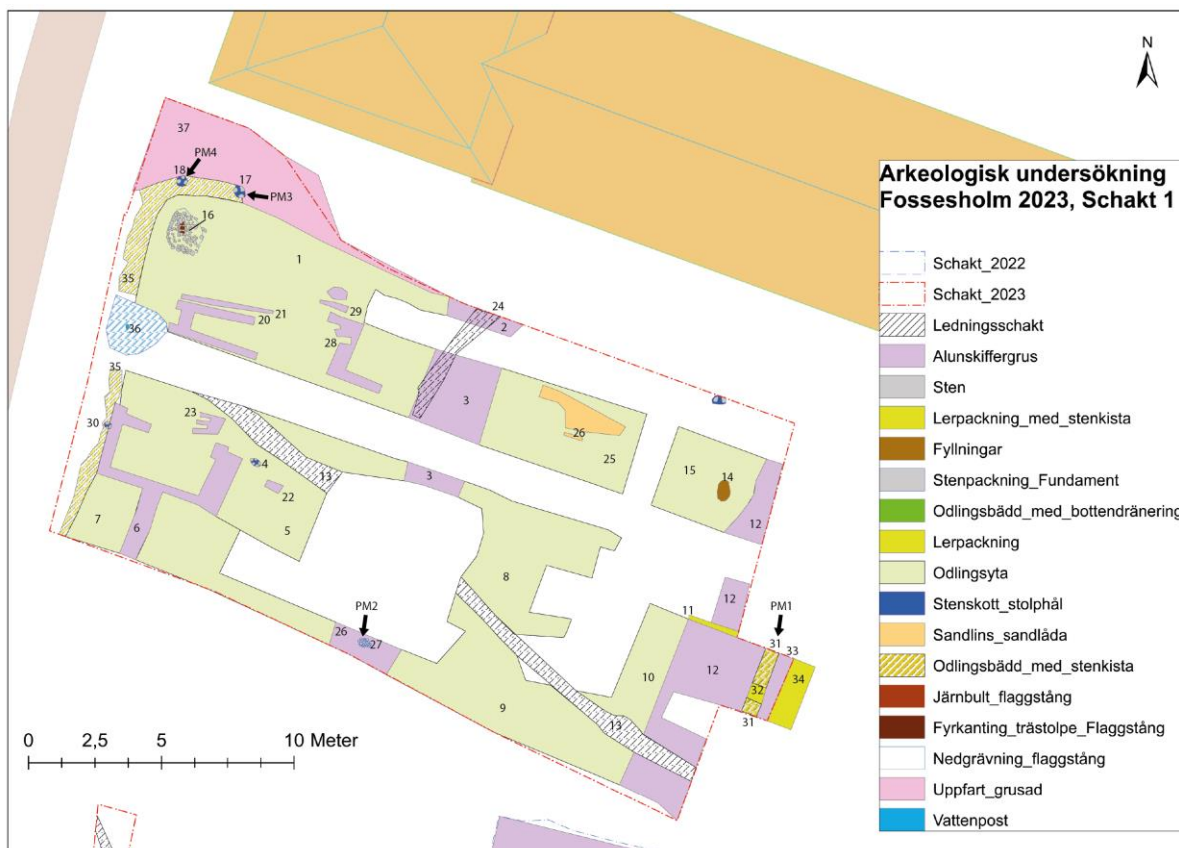

Figur 22. Vy över västra delen av trädgården mot vägen och vattendraget Eiker. En lerpackning skiljde sig från övriga lager och funktion har sannolikt varit att hålla en låg stenmur på plats som fastighetsgräns mot väster. Ett område med en stenpackning visade sig vara platsen för en flaggstång under en senare fas. Fotografi från huvudbyggnaden i norr mot söder. Schakt 1_2023.

Schakt 1_2023

Ytan som schaktades i plan år 2023 var söder om mangårdsbyggnaden fram till en averkad granhäck som markerade nuvarande fastighetsgräns (figur 23). Linjen sammanföll också delvis med ett av de två schakt som upptogs i maj 2022. Anledningen till markarbetet var för att undersöka om ytan hade en annan uppbyggnad och struktur än den i söder belägna trädgården.

Frågeställning: En tväraxel har förmodligen avskilt ytorna, vilket delvis konstaterades under den arkeologiska undersökningen i maj 2022 och delvis i samband med markradarundersökningen år 2012. En huvudaxel konstaterades under markradarundersökningen 2012 och påträffades likaså i den södra delen. Undersökningen i maj 2022 uppvisade skillnader i bäddarna i öst och i väst och gången kantades delvis av stenskodda stolphål. En teori är att den i norr belägna delen närmast byggnaden var äldst med en karaktär av en dekorativ trädgård, vilket kan innebära att uttrycksformerna för hur anläggningen var utformad var annorlunda mot det som konstaterades i den södra delen, som kan ha utgjorts av en köksträdgård. Inför ett rekonstruktionsarbete behövs därför nivåer och strukturer samt materialval undersökas ytterligare.

Figur 23. Området för schakt 1_2023 var söder om huvudbyggnaden. De ljusa ytorna på bilden är tidigare förundersökningschakt. Se lagerbeskrivningar löpande i texten.

Grävmetoden på ytan var framförallt planschaktning för att finna spår efter grusgångar, planteringsgropar, avgränsningen till fastigheten åt väster, eventuella nivåskillnader och dispositionen av ytorna i den äldre trädgården på vardera sida om huvudaxeln, något som påträffats vid tidigare undersökningar.

Moderna inslag inom undersökningsområdet var framför allt ledningsdragningar (K13, 24) och schakt för vattenpost (K36). Dessa har genomförts då den äldre trädgårdsanläggningen inte längre var i bruk och när det endast var en gräsbelagd yta. En sandlåda kan lokaliseras centralt söder om huvudbyggnadens östra flygel (K26). Där fanns spridda ytor kvar med sand samt sandlådefynd i form av en plastko (figur 24).

Figur 24.
Ett område med sand (K26) och ett sandlådefynd i form av en ko i plast påträffades centralt söder om den östra flygeln och öster om huvudaxeln. Förekomsten av sanden visar att det var fullt möjligt att i fält urskilja områden med sand mot den övriga jorden. Inga andra områden med sand öster om huvudaxeln påträffades. Fotografi från norr.

Figur 25. Pinnarna markerar huvudgångens utbredning i schakt 1_2023. Fotografi åt söder.

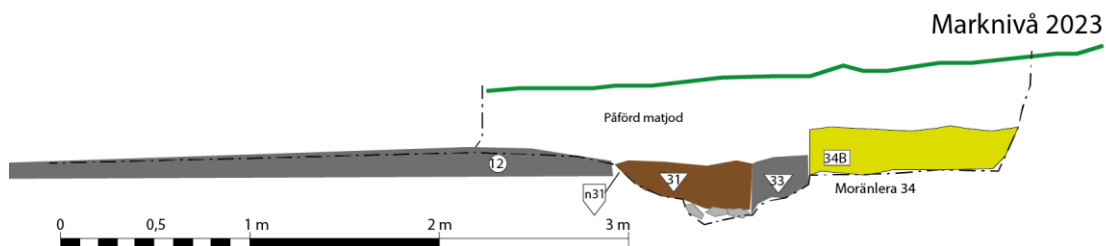
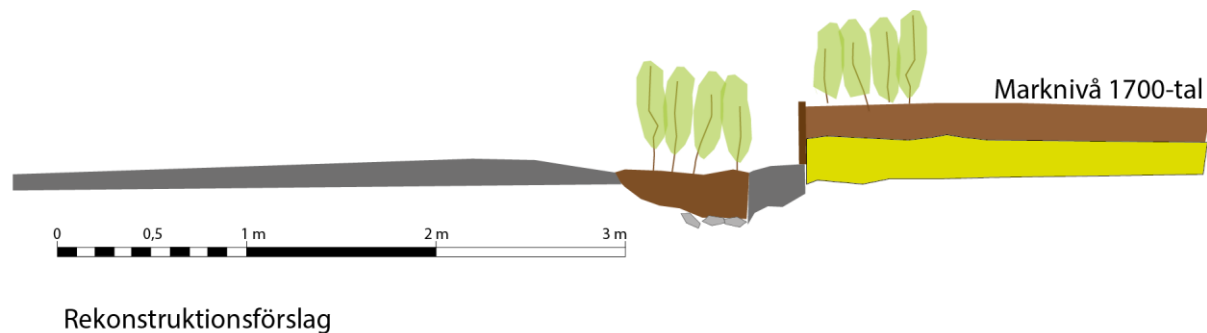
Figur 26. Schakt 1_2023 i den södra delen dokumenterades en 0,50 meter stor nedgrävning (K27) med ett djup av 0,55 meter i mitten av huvudaxeln. Nedgrävningen var fylld med sten och har troligen burit upp något tungt, exempelvis en urna eller en staty.

Den centrala huvudaxeln i schakt 1_2023 dokumenterades på flera ställen (K2, 3, 26) och den uppvisade en bredd av 2,60 meter i den södra samt norra delen och 2,20 meter bredd i den centrala. Grusprov visade på svart alunskiffergrus i toppen med inslag av brunbeige strandvallad grus (bilaga 2). Centralt i huvudaxeln i söder påträffades en stenpackning i en nedgrävning (K27). På vardera sidan om stenpackningen fanns omkring 1 meter yta på huvudaxeln och troligen utgjorde stenpackningen en hårdgjord yta där något tungt placerats ovanpå, kanske en staty eller en urna. Ett makrofossilprov togs i botten av nedgrävningen på 0,55 m djup där matjord alternativt odlingsjord framkom (PM2_2023). I fyllningen påträffades både spår av koks och en liten del av en plastkabel, vilket visar att det finns en kontamineringsrisk i provet. Både plastkabeln och kokset kan ha transporterats ner i jorden via luckorna i stenpackningen, men det kan också innebära att stenpackningen placerats i nedgrävningen under en

senare period. Nedgrävningens centrala placering i huvudaxeln där 1 meter utrymme återfinns på ömse sidor tyder dock på att den är samtida med huvudgången. Stenpackningen kan ha varit störande vid senare tiders odling med bearbetning av trädgården och de översta delarna kan ha tagits bort varpå koks och plast kan ha hamnat i fyllningen. I övrigt var resultatet i PM2 magert, vilket kan styrka att det varit ett fundament och inte ett odlat utrymme. En förekomst av ogräset svinmålla (*Chenopodium album*) noterades, liksom besöksöta (*Solanum dulcamare*) och brännässla (*Urtica dioica*). Hallon (*Rubus idaeus*) förekom också i provet, vilket kan tyda på att en hallonodling fanns i närheten. Svinmållan förekommer nästan alltid i kultiverade område och gynnas av att det finns öppna jordytor. Ogräset är även ätbart och smakar lite som bladspenat och har även i äldre tider använts som vinterfoder till djur (Miles 1978:99). Brännässla tyder på väldigt näringsrik jord och har även den ett användningsområde som vitaminrik mat på våren och som blötlagd i vatten näringsberikare till övrig odling (Linnæus 1749:44).

Figur 27. Pinnarna markerar östra huvudgångens (K12) östra kant i schakt 1_2023. Därefter följer diket (K31) med en fyllning av dränerande stenar längst ner, och en rabattjord. Öster om diket en alunskiffergång (K33), troligen för att underhålla rabatten. Det torra området längst i öster är den lera som bildar terrasseringsklacken cirka 0,20 meter ovanför ytan med diken, rabatt och gångar. En passage syns också tydligt med upptorkad lera där möjligen en 0,60 meter smal gång löper österut mot den högsta punkten i trädgården, i äldre tider omnämnd som *Eikhaugen*.

Schakt 1, 2023, Norra sektion i utvidgningen mot öster

Figur 28. Schakt 1_2023. Norra sektionen i utvidgningen åt öster längst ner i bild. Den breda östra huvudgången (K12) kantas i öster av en rabatt eller odlingsbädd (K31) som i botten har en dränering. Öster om odlingsbädden finns en grussträng (K33). Därefter kommer i öster en terrasseringskant (K34B) med rakt avslut åt väster och som möjligen har varit förstärkt av en träplanka. En del av den påförda matjorden utgjordes sannolikt av odlingsjord, men det går inte att särskilja idag. Längst upp ett rekonstruktionsförslag där 20 cm tjockt jordlager har påförts den kompakta leran (K34B) och terrasskanten är brädförstärkt.

Ytterligare en huvudgång i öster dokumenterades (K12_2023, figur 23 och 28). Bredden var 3,10 meter och gången var belagd med svart alunskiffergrus (GP12). På den östra sidan om huvudgången framkom ett dike med en bredd av 0,55 meter och ett djup av 0,20–0,30 meter med en stenpackning längst ned som dränerande material. Diket löpte längs med gången och det var fyllt med vad som i fält tolkades vara rabattjord (K31). Ett makrofossilprov (PM1_2023) uppvisade förekomst av träflis, träkol, förkolnade granbarr och granris (*Picea abies*) samt blad från örtartade växter. Det fanns köksavfall i form av hasselnötsskal (*Corylus avellana*) och fragmenterade bendelar. Koks fanns närvarande. Inslag av ogräs i form av svinmålla (*Chenopodium album*) noterades, liksom groblad (*Plantago major*) och brännässla (*Urtica dioica*). En stor mängd hallon (*Rubus idaeus*) förekom också i provet vilket tyder på hallonodling i den direkta närheten. En förekomst av andra växter framkom och som kan ha varit odlade: vinruta (*Ruta graveolens*) framkom liksom druvfläder (*Sambus cf. Racemosa*) och ospecificerad veronika (*Veronica sp.*) som kan ha använts som medicinalväxt. Två ¹⁴C-prov skickades till Tandemlaboratoriet i Uppsala, Sverige, för analys från PM1_2023. Provet visade det inskickade fröets ålder till 211 ± 30 BP, det vill säga 1709–1769, far och son Cappelens brukningstid (jfr tabell 1). Det andra provet utgick (bilaga 8).

Öster om diket med rabattjord (K31) dokumenterades en yta med alunskiffergrus (K33), en cirka 0,50 meter bred yta som förmodligen inte var för beträdande annat än vid underhåll av rabatten. Öster om alunskiffret dokumenterades en förhöjning med återanvänd moränlera (K34b) som tolkades vara en

terrasskant. Kanten i väster var så markant att man kan misstänka att den varit brädförstärkt för att hålla formen samt för att jord och lera inte skulle falla ned på alunskiffergruset. Gruset (K33) och diket med sten i botten (K33) har sannolikt haft som funktion att dränera bort överflödigt vatten från terrasskanten. Troligen fanns ett matjordslager ovanpå då anläggningen var i bruk, men tjockleken kunde inte särskiljas från matjordslagret som var påfört ovanpå, cirka 0,30 meter.

En passage i rabattjorden (K33) med lera (K32) dokumenterades där en 0,60 meter smal gång löpte österut, kanske mot den dåvarande högsta punkten i trädgården, *Eikhaugen*.

Flera ytor med odlingsjord dokumenterades mellan de båda huvudgångarna (K8, 9, 10, 15 och 25). Flera tidigare arkeologiska schakt fanns som försvårade dokumentationen av eventuella avgränsningar och ett vattenledningsschakt framkom likaså på ytan. Kanske beror det på brukning av marken i sen tid, exempelvis harvning som skall ha företagits under 1900-talet, enligt muntliga uppgifter från Ellen Pauline Steen. Fyndmässigt skiftade det även på dessa ytor, med fynd från olika tidsperioder (bilaga 1). En smal sträng med lerpäckning (K11) tvärs över den östra huvudgången kan kanske ge en viss uppfattning om att det ändå funnits skiftningar, men hur de har gestaltats är svårt att besvara då den tidigare arkeologiska undersökningen som skurit schaktet från år 2023 inte dokumenterades i plan. En planteringsgrop (K14) dokumenterades mellan huvudgångarna.

Väster om huvudgången fanns det fler strukturer bevarade och det kunde dokumenteras ett geometriskt mönster av alunskiffergångar med en varierande bredd på 0,30–0,90 meter (K6, 20–23, 28–29). Vissa av gångarna var förmodligen bara för beskådan och underhåll av rabatter eller gräsytor. Från huvudbyggnadens andra våning kan ett mönster av gångar och andra ytor ha upplevts lite ovanifrån.

Ett stenskott stolphål dokumenterades i den västra delen av schakt 1_2023 (K30) som tolkades vara trädgårdsanläggningens västra avgränsning åt vägen, tillsammans med en lerpäckning (K35) med tydliga inhak åt väster. Det visar att lerpäckningen haft en stenmur som uppbyggnad av platån och att lerpäckningen syftat till att hårdgöra kanten kring stenmuren. Två stenskodda stolphål (K17–18) dokumenterades i den nordöstra delen av lerpäckningen, som förmodligen utgjorde ingångspartiet till trädgården. Den väg som löpte från väster in på fastigheten var omkring 3,20 meter bred längs med huvudbyggnadens östra flygelbyggnad och trädgårdsanläggningen. Två makrofossilprover togs i stolphålsfyllningen för att eventuellt kunna uttyda vad som vuxit i den västra delen av anläggningen. I stolphål K17 (PM3_2023) framkom träkol, förkollnade granbarr och -ris (*Picea abies*), blad från förkollnade örtartade växter, en svartglaserad keramikskärva som kan komma från taktegel, smidesavfall i form av en smidesloppa och koks förekom rikligt. Inslag av ogräs i form av svinmålla (*Chenopodium album*) noterades, liksom brännässla (*Urtica dioica*). Hallon (*Rubus idaeus*) förekom också i provet, vilket tyder på hallonodling i närheten. En annan växt som förekom i provet och som kan ha odlats är druvfläder (*Sambus cf. Racemosa*). I stolphål K18 (PM4_2023) framkom träflis, träkol, smidesavfall i form av smidesloppa och koks förekom rikligt. Inslag av ogräs i form av svinmålla (*Chenopodium album*) noterades. Hallon (*Rubus idaeus*) förekom också i provet vilket tyder på hallonodling i närheten.

Figur 29. Tre stolphål i en lerpackning utgjorde trädgårdsanläggningens västra avgränsning. De borttagna stolparna markeras av blå rektanglar och lerpackningen av den vita streckade linjen. En stenpackning innehöll, förutom mängder av sten, ett fundament för en flaggstång. Nedre delen med tråkuber genomstunga av en järnstång fanns fortfarande kvar och runtom fanns tätt packad sten. Närmast i bild en svag sluttning där infarten till trädgården var belägen under 1800-talet. Fotografi åt söder med huvudbyggnaden i ryggen.

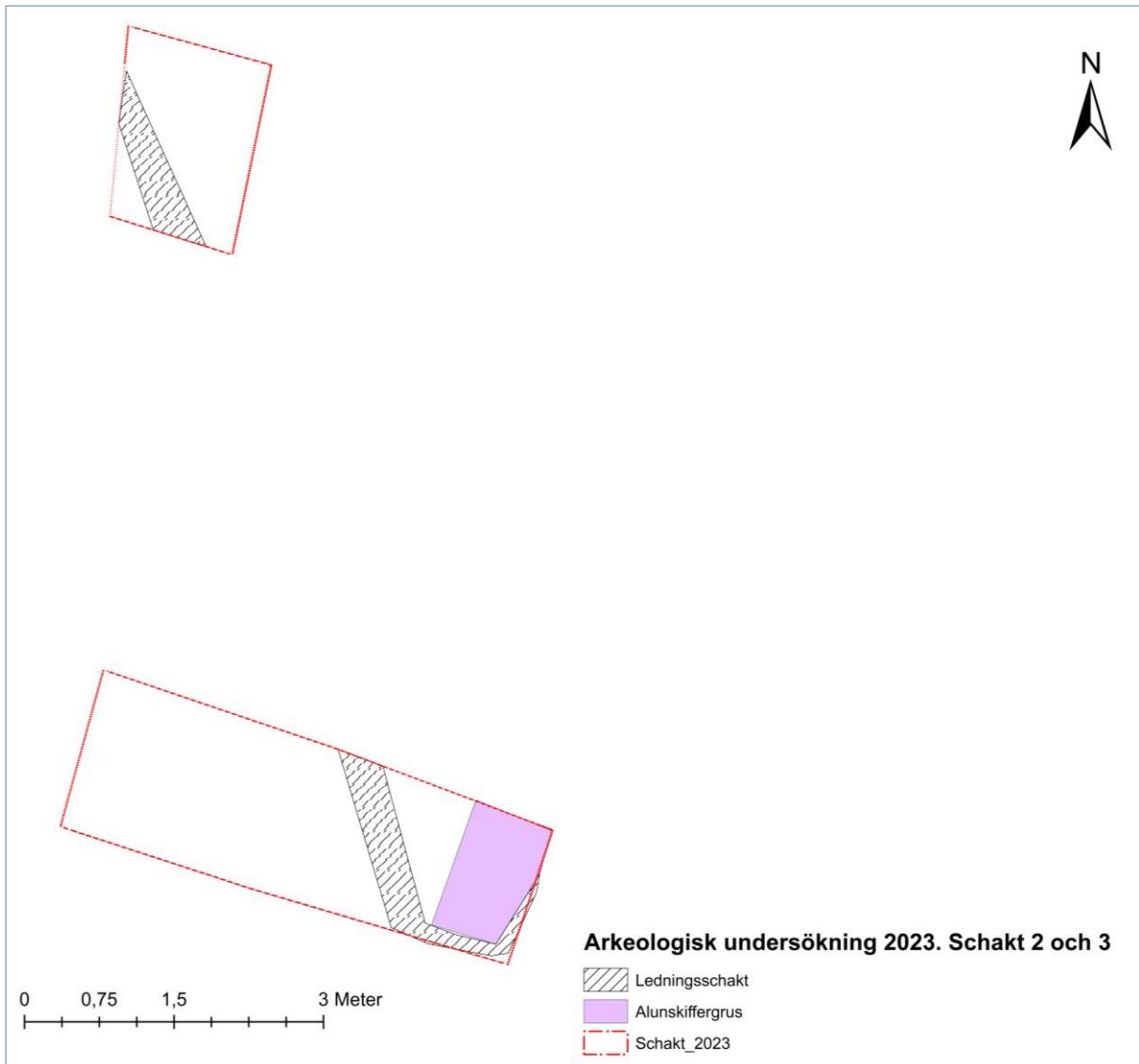
Flera odlingsytor dokumenterades väster om huvudgången (K1, 5, 7). Det kan inte avgöras om det har vuxit något speciellt på ytorna, och det kan förslagsvis ha rört sig om kortvuxet gräs. Ett stenskott stolphål (K4) dokumenterades solitärt på en av odlingsytorna mellan dekorationsgångarna (figur 23). I fyllningen påträffades en liten silverberlock med en inristning som troligen visade en tulpan. Små hål fanns i kanten och sannolikt skulle berlocken sys fast på ett klädesplagg (Figur 30). Antagligen har berlocken tappats i samband med trädgårdsskötsel eller då någon flanerade i området.

Figur 30. En silverberlock påträffades i fyllningen till ett stolphål. En stiliserad blomma är inristad på den konvexa sidan. Små hål i sidorna tyder på att det varit fastsytt på ett klädesplagg. Ett sekundärt hål syns till vänster i bild, vilket tyder på att berlocken justerats efter att det vid något tillfälle gått sönder. Fotografi Aja Guldåker.

Schakt 2 och 3_2023

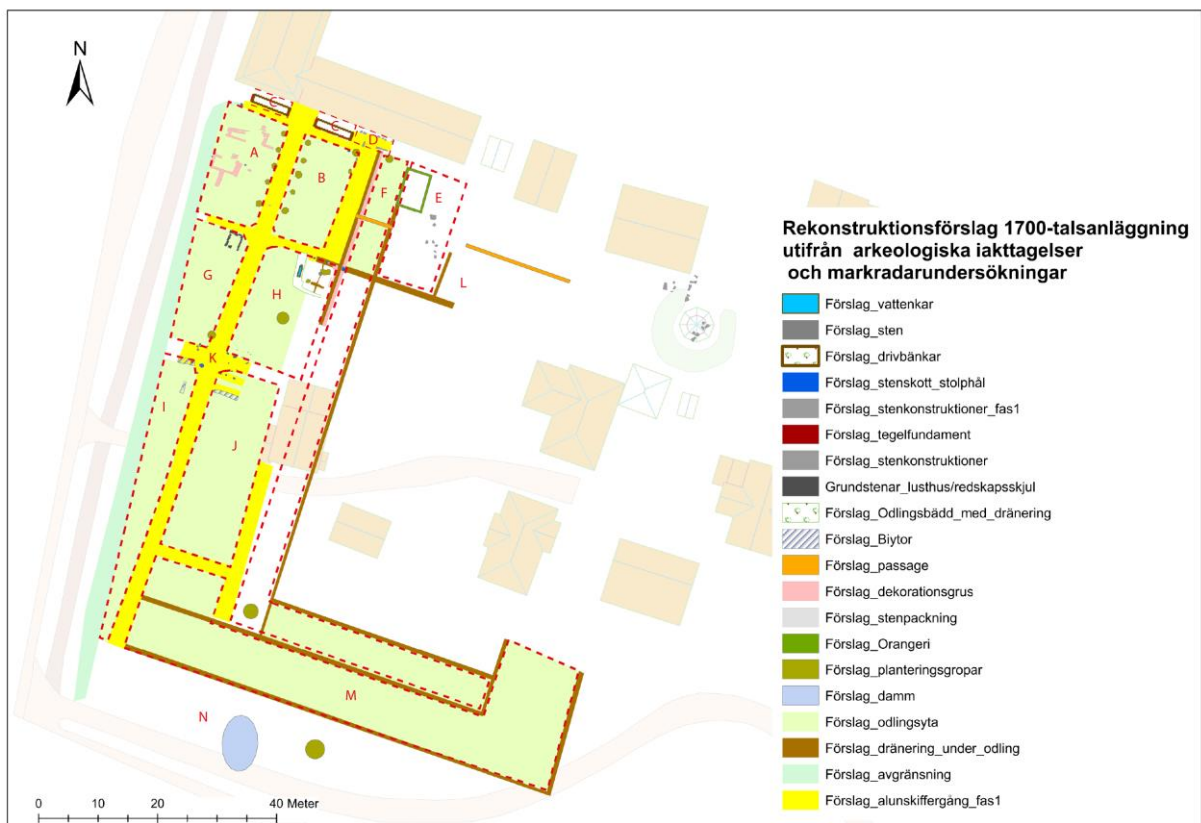
Två mindre schakt upptogs söder om schakt 1_2023 med anledning av att markradarundersökningen från år 2011 hade uppvisat ett område där det österrikiska teamet tolkat att ett område med möjligt vattenspel kunde ha funnits, där strålande gångar utgick från en mittpunkt. Båda schakten uppvisade fyllningar som innehöll en modern vattenledning som löpte snett österut mot grannfastigheten. I schakt 4 framkom även den centrala huvudgången som löper från huvudgången som löpte öster om huvudbyggnaden (figur 31).

Figur 31. Schakt 2 (längst upp) och 3_2023 innehöll enbart ett modernt ledningsschakt som sneddade över huvudgången.

Förslag på rekonstruktion

Samtliga arkeologiska undersökningar från år 2009–2023 har stått till grund för rekonstruktionsförslaget tillsammans med andra källor såsom skriftliga material, historiska kartor samt underlag från de båda markradarundersökningarna som genomfördes år 2012 respektive 2022. Sammantaget har åtminstone två faser kunnat utläsas och den tredje fasen kan dagens anläggning sägas vara. Förslagen är inte en exakt återgivning, utan det som har kunnat verifieras. I bilagan finns en rekonstruktion utan zoner presenterad.

Figur 32. Rekonstruktionsförslag för 1700-talsanläggningen på Fossesholms herregård med zoner A-N markerade med röda streckade linjer. Zonerna baseras på arkeologiska iakttagelser, skriftliga källor, historiska kartor och markradarundersökningar.

1700-talsanläggningen

Anläggningen under 1700-talet uppvisar lite olika miljöer och har haft höjdskillnader. I nordväst förekom geometriska grusmönster som säkerligen kunde upplevas extra tydligt från huvudbyggnadens fönster på dess första våning, andra våningen var inte inredd. Någon form av odlingsjord fanns vid sidan om gångarna, men det behöver inte nödvändigtvis ha varit blomsterarrangemang, utan det kan också ha varit något som inte krävde så mycket skötsel och gödning, då jorden inte var extra förstärkt med någon större mängd stallgödsel eller träkol. Gångarna var samstämmigt belagda med svart alunskiffergrus,

men med ett brunare material inblandat som kan vara äldre. Det finns en tydlig höjdskillnad där gångarna stiger österut (jfr höjdbilaga).

Figur 33. Zon A söder om huvudbyggnadens södra gavel. En plats med geometriska grusmönster, som förmodligen upplevdes som bäst från första våningens fönster i gaveln (blå pil), och i öster kantades huvudgången av planteringar.

Figur 34. Zon B söder om huvudbyggnadens flygel. En plats utan tydliga planteringar förutom längs huvudgången i väster och längs kanterna i nordöst. Mellan zon A och B stod förmodligen en stor urna eller en staty (blå stjärna).

Figur 35. Två möjliga områden för drivbänkar kantade huvudgången i norr, zon C. Stenkanter kan ha burit upp en träkonstruktion.

Figur 36. Zon D. Ett område med sten både på norra och södra sidan kan ha utgjort en uppbyggd slänt/passage mellan terrasserna.

Figur 37. I zon E, terrass 3, fanns möjligen ett orangeri som kunde nå antingen från norr eller centralt där en mindre gång/passage kopplade ihop terrasserna. Ett spritt område med sten kan ha utgjort en trappa. Området kommer att undersökas under år 2024.

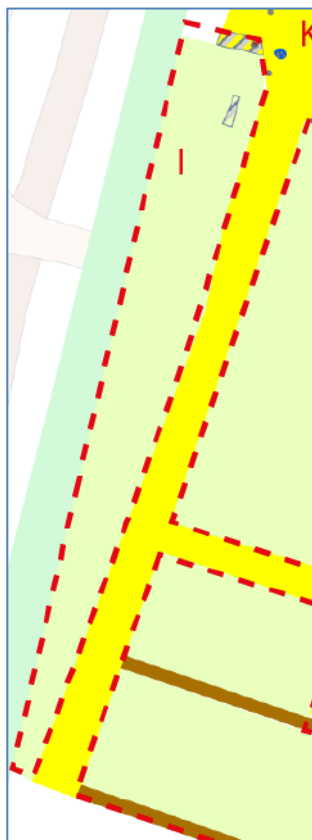
Figur 38. Terrass 2 och zon F kan ha utgjort ett område med hallonodling. En smal passage fanns i söder där man kunde röra sig mellan terrasserna. Det var en höjdskillnad på ungefär 0,50 meter. Nedanför terrassen fanns en smal gång/passage som kopplade ihop terrasserna.

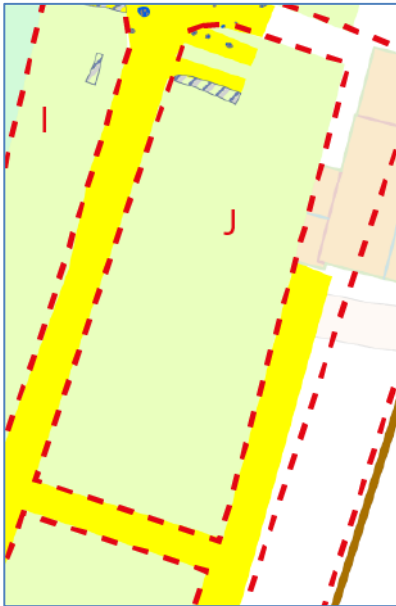
Figur 39. Zon G saknas det arkeologiska iakttagelser på. Möjligen har det förekommit en plantering i öster längs med huvudgången.

Figur 40. I det nordöstra hörnet av zon H har arkeologiska iakttagelser gjorts som tyder på att det dels kan ha funnits en pergola eller en stolpburen gång då där dokumenterats fem stenskodda stolphål. Nedgrävningar i leran tyder på att det kan ha funnits nedgrävda rör. En stenpackning kan ha burit upp något tungt som en järnfontän eller liknande. Dekorationsgrus förekom liksom en rabattkant i öster vilket tyder på att det kan ha varit ett mindre "rum" i trädgården. Rabattkanten i öster uppvisade tecken på att det kan ha varit en slänt österut mot nästa terrass. Ett område i sektionen uppvisade tecken på att en mur eller en trappa kan ha borttagits. Centralt kan det ha förekommit ett större träd. Ett vattenkar kan ha funnits i den norra delen.

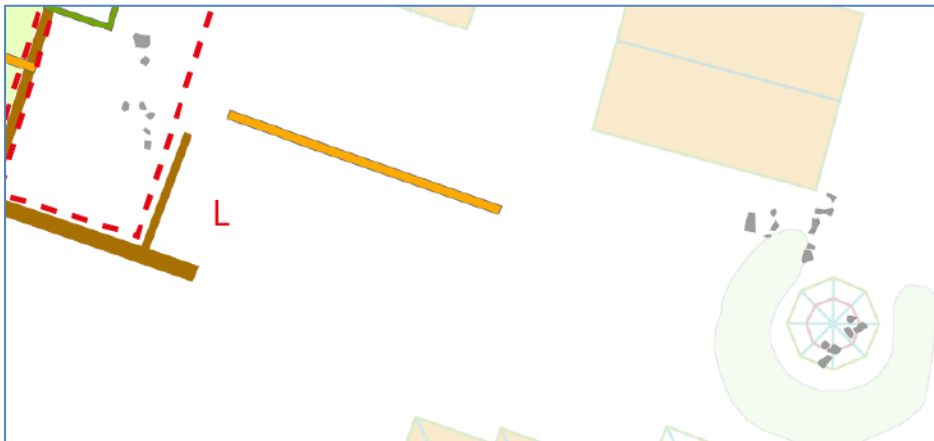
Figur 41. I norra delen av zon I har arkeologiska iakttagelser gjorts i form av ytor som skiljer sig ifrån övrig odlingsyta med långsmala lerpackningar som kan tyda på odlingsbäddar med nordsydlig orientering.

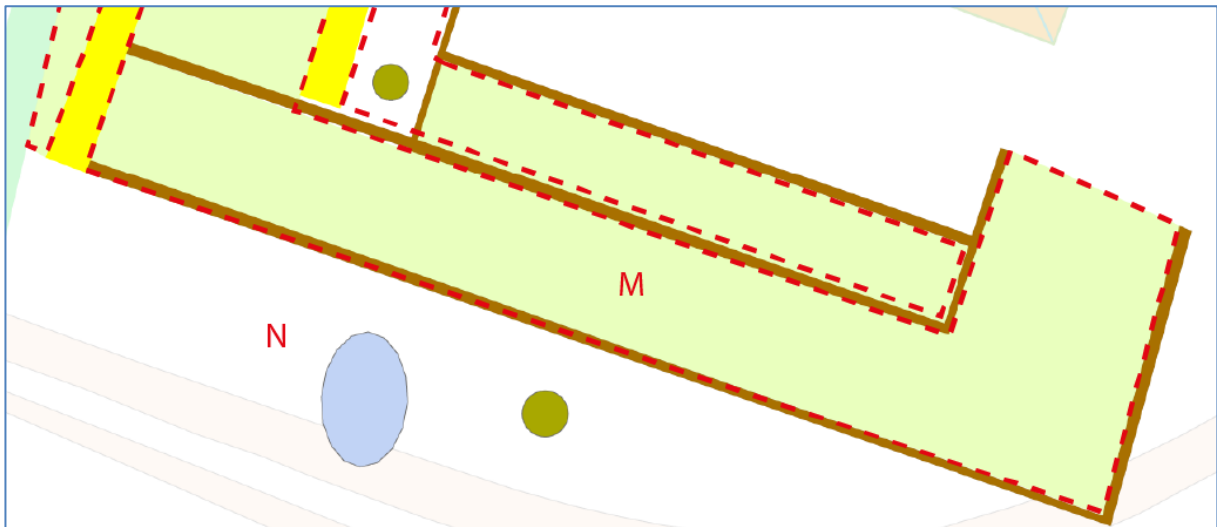
Figur 42. I norra delen av zon J har arkeologiska iakttagelser gjord i form av ytor som skiljer sig ifrån övrig odlingsyta med av långsmala grusstråk med odlingsjord emellan med östvästlig orientering. Flera stenskodda stolphål indikerar att det kan ha funnits en stolpburen konstruktion. Bytor med kompakterad sand kan ha utgjort uppställningsplatser för exempelvis krukor som behövde ha en mer jämn yta än vad lite grövre alunskiffergrus kan erbjuda.

Figur 43. Zon K utgjordes av en cirka 5x5 meter stor mötespunkt som var upphöjd omkring 20 cm ovanför odlingsjordarna omkring. Flera stenskodda stolphål dokumenterades och där kan ha stått stolpar till en pergola eller liknande med östvästlig orientering.

Figur 44. Zon L utgår ifrån markradarresultat samt tidigare arkeologiska iakttagelser på platser kopplade till området. Troligen är det dräneringar i anslutning till terrasseringar som ha fångats upp på markradarn, liksom även en mindre passage/gång som kopplar samman terrasserna med varandra och som löper mot den högsta punkten i öster.

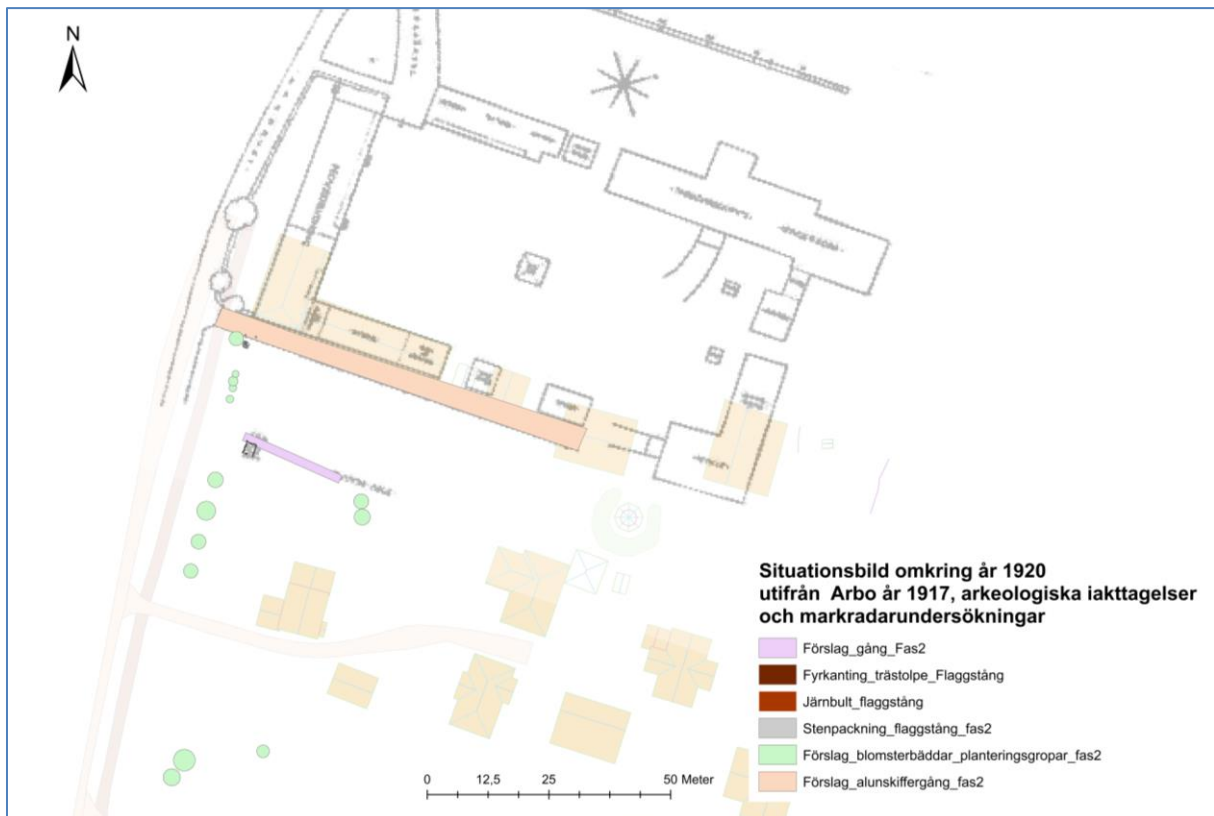

Figur 45. Zon M utgör ett område i den södra delen av anläggningen mellan två dräneringar som syntes på markradarn år 2022. Kanske var det här kägelbanan vid dammen fanns i zon N, som omtalats i skriftliga källor (se historik). En förmodad plantering syntes på markradarn år 2022.

Anläggning i förfall

Vid de arkeologiska undersökningarna har det konstaterats att det på flera ställen förefaller som att ett tjockt matjordslager har påförts ovan grusgångar och odlingsytor. Sannolikt härrör det från perioden kring tidigt 1900-tal då terrasseringarna plockades bort av någon onämnd storbonde som skötte anläggningen. Allt som var i vägen för att kunna sköta ytorna mer storskaligt togs förmodligen bort och terrasseringarnas jord jämnades ut över ytorna. Vissa stenar blev kvar men hamnade ur sitt ursprungliga läge. Därmed förekommer det mer jord ovanpå 1700-talsanläggningen inom vissa partier än andra. Detta syns med tydlighet i schakt 1_2022, i den västra sektionen 10 meter öster om den plats där ett lusthus/redskapsskjul dokumenterades direkt under grässvålen år 2011. I sektionen genom byggnaden och under grundstenarna fanns en punkt utmärkt på +31,68 meter över havet (Andreasson 2011:14). År 2022 dokumenterades, 10 meter österut, ett cirka 0,50 meter tjockt matjordslager ovanpå 1700-talsanläggningen som låg på +31,69 meter över havet, det vill säga bara något lägre än byggnadens grundläggning. Lusthuset/redskapsskjulet som avritades och omtalades år 1917 kan vara från 1700-talsanläggningens senare del fram till omkring 1800-talet (Hvinden-Haug 2024). Det råder därmed lite oklarheter huruvida byggnaden skall vara placerad i anläggningens glansdagar eller om den tillkom under tiden. Hur som helst har den förmodligen funnits med under en avsevärd tid ända fram till 1920-talet. Som så många andra trädgårdsanläggningar förenklades trädgården på Fossesholm och detaljer som kanter, förhöjningar, stolpar, varmbänkar och drivbänkar togs bort och en väg anlades söder om huvudbyggnaden österut. Det finns en differens på höjderna och massorna som ligger ovanpå den äldre anläggningen, som kan betyda att utjämningar gjordes redan på 1800-talet för att nivellera ytan. Huruvida lusthuset bör finnas i 1700-talsperioden eller under den senare 1800-talsperioden är något

oklart. På Arbos kartskiss från år 1917 finns lusthuset utmärkt liksom vägen längs med byggnaden, men inga gånger och terrasserings. Därmed kan det hållas för troligt att detta redan var borttaget eller så igenvuxet att det inte uppfattades av Arbo. En del planteringar verkar ha funnits, vilket markradarundersökningarna visar (bilaga 7). En flaggstång uppfördes söder om vägen som löpte förbi huvudbyggnadens södra gavel och rester efter denna dokumenterades vid den arkeologiska undersökningen år 2023, liksom spår efter en sandlåda som tillkom under 1900-talets andra hälft. Idag är den forna trädgården avstyckad och tillhör olika fastigheter som har tillkommit genom åren.

Figur 47. Förslag på situationsbild omkring år 1920 och en anläggning i förfall mot underliggande fastighetskarta. Lusthuset/redskapsskjulet har placerats även i denna grupp då Arbo dokumenterade byggnaden på skissen från år 1917. En väg löpte hela vägen längs med huvudbyggnadens södra vägglinje. En flaggstång fanns placerad ut mot vägen och ett par stolphål kantade infartsvägen. De flesta gånger, stenskodda stolphål och höjdskillnader i terrasser tycks ha försvunnit.

Fynd

Under de arkeologiska undersökningarna år 2022 och 2023 insamlades flera föremål som kan representera olika tidsperioder och aktiviteter knutna till trädgårdsanläggningen under 1700-talet och även till aktiviteterna därefter. En fyndförteckning finns i bilagsdelen (bilaga 1) och fynden har efter undersökningarna lämnats över till Ellen Pauline Steen, föreståndare för Fossesholm herregård. Ingen konservering av föremålen har skett utan detta måste ombesörjas vid behov av Buskerudsmuseet.

Flera skärvor av keramik, fajans och porslin har framkommit inom hela området, vilket visar på både kärl för tillredning samt förvaring av mat och för bordsservering. Det finns både yngre rödgodskeramik som är lite mer allmoge och brukskeramik, men även ostindiskt porslin, vilket krävde både kontakter och större plånbok. Glasskärvor från både buteljer, fönster, glas och behållare insamlades. Knappar i olika material förekom, både i järn och i något som tolkades vara snäckskal (figur 47).

Figur 47. Fynd från odlingsområdet närmast huvudbyggnaden där även de geometriska grusmönstren framträdde. Buteljglas, keramikskärvor, porslin, knapp i snäckskal och i järn samt kritpipor.

Figur 48. Odlingsytan mellan huvudgångarna (K15) innehöll även inslag både av kaffekoppsdetaljer i porslin, rustikare brukskeramik samt kritpipa.

En av de tydligaste indikatorerna på att det förekommit aktiviteter i trädgården på 1700-talet är rester efter tobaksrökning i form av skaft eller piphuvuden till kritpipor av vit lera. Kritpiporna användes få gånger och inte helt olik dagens tobaksrökare snärtades piporna iväg i en intilliggande rabatt efter användning. Några tappades även på grusgången (figur 49). Uppenbarligen har rökpromenader förekommit på de geometriska grusgångarna i det nordvästra området, vilket innebär att gångarna inte enbart var för beskådan utan även för beträdande.

Figur 49. Rekonstruktionsförslag av av anläggningen med markering av de platser där kritpipor påträffades. Ett par ställen var i grusgångar, de övriga i odlingsytor.

Figur 50. I den tvärgående grusgången (K32) påträffades ett kritpipsskaft och ett glas från en medaljong eller ett par läsglasögon.

Figur 51. I odlingsjord (K29) påträffades flera kritpipsskaft samt brända djurben.

Figur 52. I moderna ledningsschakt påträffades bland annat sprayburkar som ej tillvaratogs. En bra indikator trots allt på att moderna ingrepp har gjorts. Ej tillvaratagna fynd från Schakt 2_2023.

Grus

Under de arkeologiska undersökningarna år 2022 och 2023 insamlades grusprover från de konstaterade gångarna för att jämföra material både vad det gäller storlek på grus, färg och material. Det svarta alunskiffergruset förekommer i samtliga prover, men troligtvis har gångarna inledningsvis belagts med en färgskala av beigebrun sand/grovt grus för att sedan kompletteras med svart alunskiffer. De stora gångarna har haft grövre grus, medan de dekorativa gångarna varit belagda med finkornigare material, men i liknande färgskala. En översikt över grusprovernas position finns som bilaga.

Finkorniga sandgångar finns även representerat (K9_2022) och ett förslag på funktion är uppställningsplats för krukor, en slags biyta. Sanden utgjorde ett stabilare underlag än grus.

Figur 53. Sandgång dokumenterad i Schakt 2_2022. Längs med en grusgång och norr om en odlingsyta dokumenterades finkornig sand, vilket tolkades kunna ha utgjort en plats för krukuppställning.

Figur 54. Blandade storlekar alunsiffergrus och beigebrun blandning av bergarter i huvudgång K26.

Figur 55. Finkornigare alunsiffergrus och beigebruna bergarter i dekorationsgrus K6_2023.

Utvärdering och avslutning

Vid båda undersökningarna år 2022 och 2023 har planschaktning varit det huvudsakliga arbetssättet för att spåra 1700-talsanläggningen. Vi gick aldrig ner till steril undergrund för att dokumentera äldre trädgårdsmiljöer så eventuella spår av tidigare trädgårdsanläggningar bör ligga kvar i sitt underjordiska skafferier. Med hjälp av den mer omfattande planschaktningen kunde förståelsen för gångsystem, avgränsningar och odlingsystem bättre uppfattas än om vi bara hade schaktat smala, men djupa schakt. Planschaktningen är en fördel om det finns intresse i framtiden att fördjupa sig ytterligare, särskilt i den södra delen som endast är rekonstruerad utifrån markradaranomalier. 1700-talsanläggningen dokumenterades till en yta av omkring knappt 600 m², mot de cirka 10 000 m² som anläggningen ursprungligen utgjorde. De tidigare undersökningarna är inte medräknade.

Jag vill rikta ett stort tack till Ellen Pauline Steen från Fossesholm herregård med personal, Anne Kaurin, Villvin landskap och Lars Jacob Hvinden-Haug samt till grävmaskinist Erik Stenshorne och husvärdarna i grannhuset som alla tagit väldigt väl hand om mig trots att jag två år i rad lyckades skapa oordning i trädgården, ett år till och med på 17 maj!

Administrativa och tekniska uppgifter

Kulturens projektnr	A_2021_0098 och A_2022_0063
Trakt/kvarter/fastighet	Fossesholms Herregård i Vestfossen
Kommun	Øvre Eiker kommune
Fylke	Buskerud
Typ av exploatering	Rekonstruktion
Uppdragsgivare	Eiker Historielag/Fossesholms Herregård/Buskerudmuseet via Ellen Pauline Steen
Typ av undersökning	Trädgårdsarkeologisk undersökning
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Aja Guldåker
Övrig personal	
Fältarbetstid	2022-05-16—2022-05-20, 2023-05-02—2023-05-06
Fälttid, arkeolog, tim	80 h
Fälttid, maskin, tim	-
Yta, m ²	591 m ²
Fyndmaterial	120 fynd tillvaratogs och överlämnades till Fossesholm herregård.
Ritning, dokumentation	9 st A3 ritfilm: 6 sektionsritningar skala 1:20, 1 planritning skala 1:200, 1 planritning skala 1:100, 1 planritning skala 1:50, digitala inmättningsfiler
Foto	129/2022, 150/2023 digitala fotografier
Analyser	Makrofossil
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen

Referenser

Andreasson, Anna. 2010. Fossesholms trädgård. Arkeologisk undersökning av trädgårdslämningar från 1700-talet. Fossesholm i Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke. *Archaeogarden Rapport* 2010:1.

Andreasson, Anna. 2011. Fossesholms trädgård. Trädgårdsarkeologisk undersökning 2011. Fossesholm i Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke. *Archaeogarden rapport* 2011:2.

Hvinden_Haug, Lars Jacob. 2024. Muntligt rörande Lusthuset/redskapsskjulet dokumenterat av Arbo 1917.

Karlberg, Inger. 2017. *Fossesholm hagearkeologi - damanlegg gnr 39 bnr 286, 2009/2739 – 2017/10124*, Øvre Eiker kommune.

Linnæus, Carl. 1749 (1977). *Skånska resa år 1749*. Stockholm.

Miles, David. 1978. *An introduction to Archaeology*. Great Britain: Ward Lock.

Pettersen, Anneken. 1929. Fossesholm på Øvre Eiker, *Drammens Museums årbok* 1923-28. Drammen.

von Essen, Madeleine. 2010. *Fossesholm – hagehistorisk dokumentasjon*. Eiker Historielag. (Stencil).

Författare okänd. 2017. Fossesholm herregård – arkeologiska undersøkelser av øy, dam og lysthus i hageanlegg I: *Kulturminnevern i Buskerud 2016. Årsrapport* team kulturminnevern. Buskerud fylkeskommune. Utviklingsavdelingen

Bilagor

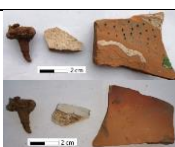

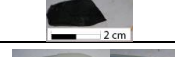
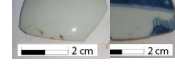

1. Fyndlista
2. Grusprover
3. Makroskopisk analys av jordprover från trädgårdslämningar vid Fossesholms herrgård, Norge 2022 och 2023, Jens Heimdahl, Statens historiska museer, Sverige
4. Höjder över havet
5. Rekonstruktionsförslag
6. Terrasseringar, rekonstruktionsförslag
7. Markradarundersökningar, anomalier
8. Översikt makrofossilprover och grusprover insamlade 2022–2023
9. C-14 analys, Tandemlaboratoriet vid Uppsala Universitet, Sverige.

Symbolförklaringar

	Lager
	Fyllning
	Stolphål
	Konstruktion
	Nedgrävning
	Det stratigrafiska objektets begränsning
	Schaktbegränsning
	Skuren av yngre nedgrävning
	Osäker begränsning
	Släntpilar

Bilaga 1. Fyndlista

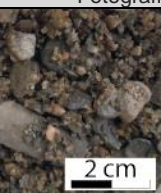

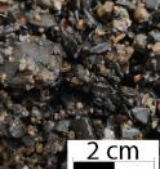
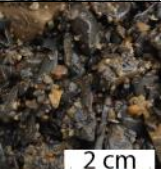

Fyndnr	Kontext i rapport	Schakt_Ar	Material	Sakord	Antal	Vikt (gram)	Kommentar	Datering	Fyndfoto
2022_1	Matjord	1_2022	Slagg		2		Första schaktningsnivån ner till 0,40 m djup		
2022_1	Matjord	1_2022	Fajans	Fat	3		Första schaktningsnivån ner till 0,40 m djup. Djup tallrik, lite gräddvit		Se ovan
2022_1	Matjord	1_2022	Fajans		5		Första schaktningsnivån ner till 0,40 m djup. Ljusblå		Se ovan
2022_1	Matjord	1_2022	Fajans	Fat	1		Första schaktningsnivån ner till 0,40 m djup. vit		Se ovan
2022_1	Matjord	1_2022	Glas	Butelj	1		Första schaktningsnivån ner till 0,40 m djup. Flaskhals, grön		Se ovan
2022_2	32	1_2022	Glas	Glasönglas	1		Fynd i grusgång. Fältriting 1 punktnr 36-60		
2022_2	32	1_2022	Vitlera	Kritpipskaft	1		Fynd i grusgång. Fältriting 1 punktnr 36-60	1700-tal	Se ovan
2022_3	Lager 4 Sektion 1	1_2022	Vitlera	Kritpipskaft	1		Östra schaktväggen, sektion 1. Kontextnr enligt fältriting nr 2	1700-tal	
2022_4	26	1_2022	Fajans		1		Gräddvit med taggar (bladverk). Fynd i grusgång punktnr 258-279		
2022_5	27	1_2022	Keramik		1		Konvex, svartglansig med glasyr, tunn. Fältriting 1 punktnr 292-296, schakt 1, -0,70 m djup		
2022_5	27	1_2022	Vitlera	Kritpipskaft	3		Östra schaktväggen, Fältriting 1 punktnr 292-296, schakt 1, -0,70 m djup	1700-tal	Se ovan
2022_7	29	1_2022	Vitlera	Kritpipskaft	4		Varav en fot och en omerad Fältriting 1 punktnr 292-296	Troligt 1700-tal	
2022_7	29	1_2022	Keramik	Yngre rödgods	1		Glasyr inuti	17-1800-tal	Se ovan
2022_8	1	2_2022	Stengods	Kökskrus	1		Tjock. Brunglasyr utanpå, räflad inuti.		
2022_8	1	2_2022	Fajans	Tallrik	1				Se ovan
2022_8	1	2_2022	Keramik	Kruka	1		Blomkrukskärva		Se ovan
2022_9	12	Schakt 2_2022	Vitlera	Kritpipskaft	1		Sydvästra delen - 0,30 meters djup	1700-tal	
2022_9	12	Schakt 2_2022	Porslin		1		Vitblå dekor, Sydvästra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_9	12	Schakt 2_2022	Glas	Fönster	1		Grön, Sydvästra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_10	12	Schakt 2_2022	Porslin	Kaffekopp	1		Blåvit dekor. Sydvästra delen - 0,30 meters djup		
2022_11	12	Schakt 2_2022	Keramik	Fat	2		Stor yngre rödgods. Engobe. Västra delen - 0,30 meters djup	17-1800-tal	

Fyndnr	Kontext i rapport	Schakt_Ar	Material	Sakord	Antal	Vikt (gram)	Kommentar	Datering	Fyndfoto
2022_1 1	12	Schakt 2_2022	Fajans	Tallrik	1		Vit. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 1	12	Schakt 2_2022	Fajans	Kaffekopp	1		Tunn. Blåvit dekor. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 1	12	Schakt 2_2022	Fajans		1		Randig brunblåvit dekor. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 1	12	Schakt 2_2022	Fajans		1		Tjock. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 2	12	Schakt 2_2022	Keramik	Blomsterkruka	1		Yngre rödgods. Drejat med brun glasyr. I botten ett stort hål. Blomsterkruka. Västra delen - 0,30 meters djup		
2022_1 2	12	Schakt 2_2022	Keramik	Takpanna	1		Glaserad. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 2	12	Schakt 2_2022	Porslin	Kaffekopp	1		blåvit dekor. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 2	12	Schakt 2_2022	Porslin		1		röda stripor. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 2	12	Schakt 2_2022	Fajans	Tallrik	1		Mynning. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 2	12	Schakt 2_2022	Järn	Spik	1		Handsmidd. Västra delen - 0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 3	10	Schakt 2_2022	Keramik		3		Brunglaserat, den ena med vitblå glasyr		
2022_1 3	10	Schakt 2_2022	porslin	kaffekopp	1		botten med kraftig bas		
2022_1 3	10	Schakt 2_2022	järn	spik	2				
2022_1 4	12	Schakt 2_2022	Järn	spik	1		SV delen ner till -0,30 meters djup		
2022_1 4	12	Schakt 2_2022	Fajans	Fat	1		SV delen ner till -0,30 meters djup		Se ovan
2022_1 4	12	Schakt 2_2022	Keramik	Fat	1		Yngre rödgods med mönster, prickar, linjer mm engobe och glasyr punktvis, SV delen ner till -0,30 meters djup	17-1800-tal	
2022_1 5	12 väst	Schakt 2_2022	Järn	Spik	4		Handsmidna i olika längd	17-1800-tal	
2022_1 5	12 väst	Schakt 2_2022	Vitlera	kritpipskraft	1		Tunn skärva av en kaffekopps fot (0,8 cm hög) och del av buken. Antydning till blå dekor på utsidan	1700-tal	Se ovan
2022_1 5	12 väst	Schakt 2_2022	Glas	Fönster	3		Gröna	17-1800-tal	Se ovan
2022_1 5	12 väst	Schakt 2_2022	Fajans	Fat	3		vit, en med bottenkant		Se ovan
2022_1 5	12 väst	Schakt 2_2022	Keramik	Kruka	3		Yngre rödgods, hänkel, engobeglasyr, en brunglaserad med kant (hushållskärl), en botten med beige dekor	Troligen 17-1800-tal	
2022_1 6	12 öst	Schakt 2_2022	Järn	spik	1				
2022_1 6	12 öst	Schakt 2_2022	Keramik	Fat, kärl	3		En mynning yngre rödgods med engobe under glasyr utanpå, inne glasyr. En glaserad yngre rödgods, en skärva fat med engobe under glasyr.	17-1800-tal	Se ovan
2022_1 7	8	Schakt 2_2022	Keramik	Kärl	1		yngre rödgods med brun glasyr, tjock.	17-1800-tal	
2022_1 8	9	Schakt 2_2022	Glas	Flaska	1		Grön parfymflaska		
2022_1 9	7	Schakt 2_2022	Porslin	Kaffekopp	1		Mynning, vitblå dekor		
2023_1 1	1	2023	Järn	Knapp	1	9	3,8 cm i diameter med 4 knapphål. 3 mm tjock	1700-1900-tal	

Fyndnr	Kontext i rapport	Schakt_Ar	Material	Sakord	Antal	Vikt (gram)	Kommentar	Datering	Fyndfoto
2023_1	1	2023	Ostronskal?	Knapp	1	1	3,5 cm i diameter och 1 mm tjock. Halv. Antydning till 2 avbrutna knapphål men det har sannolikt varit 4.	1700-tal	Se ovan
2023_1	1	2023	Vitlera	Kritpipshuvud	1	10	Huvud, fot och delar av skaft	1700-tal	Se ovan
2023_1	1	2023	Vitlera	Kritpipskaft	1	2	5,2 cm lång med en bruten ände och 0,6 cm i diam	1700-tal	Se ovan
2023_1	1	2023	Vitlera	Kritpipskaft	1	2	4 cm lång med brutna ändar, 0,5 cm tjock	1700-tal	Se ovan
2023_1	1	2023	Glas	Butelj	1	47	Botten/buk. Mörkgrön. Munbläst	17-1800-tal	Se ovan
2023_1	1	2023	Keramik	Förvaringskärl	1	13	Yngre rödgods, brunglaserad med dekor på utsidan. 0,8 cm tjock, kanske ett förvaringskärl på grund av tjockleken	17-1800-tal	Se ovan
2023_1	1	2023	Glas	Butelj	1	6	Brun. Munbläst	17-1800-tal	Se ovan
2023_1	1	2023	Porslin	Kaffekopp	1	3	Tunnvägg endast 2 mm. Utsidan med dekor i form av ett vågmönster och punkter	17-1800-tal	Se ovan
2023_2	2	2023	Glas	Skål	1	6	0,5 cm tjock buk med slät insida och dekorerad utsida med blommotiv. Känns modern och fabrikstillverkad	Troligen 1900-tal	
2023_2	2	2023	Keramik	Skål	1	3	Mynning med glasyr över engobe. Yngre rödgods.	17-1800-tal	Se ovan
2023_3	3	2023	Vitlera	Kritpipskaft	1	3	4 cm lång med brutna ändar, 0,7 cm tjock	1700-tal	
2023_3	3	2023	Porslin	Kaffekopp	1	4	Mynning med guldkant. Dekor på utsidan med blommotiv i grönröd färgskala. Ser ej handmålad ut. Troligen fabrikstillverkad	Troligen 1900-tal	Se ovan
2023_4	4	2023	Silver	Smycke	1	2	2,2x2,5 cm. Konvex utåt med gravyr av en tulpan eller liknande. Ursprungligen 5 små hål i kanterna men två är sönder. Ett nytt borrat hål i gravyren. Troligen skall smycket ha varit fastsytt i ett plagg. En falsad kant längst ut.	Troligt 1700-tal	
2023_5	5	2023	Glas		1	9	Tjockt glas 0,4 mm med slät sida/räfflad sida, fabrikstillverkad	1900-tal	
2023_5	5	2023	Fajans	Fat	1	4	Buk. Ser möjligen bränd ut med krackeleringar	17-1800-tal	Se ovan
2023_5	5	2023	Fajans	Fat	1	13	Botten. Ser möjligen bränd ut	17-1800-tal	Se ovan
2023_5	5	2023	Keramik	Fat	1	12	Botten. Dekoration av engobe och grönglasyr i mönster	17-1800-tal	Se ovan
2023_5	5	2023	Keramik	Krus	1	3	Litet krus med grön glasyr på insidan	17-1800-tal	Se ovan
2023_5	5	2023	Porslin	Kaffekopp	1	2	Dekorerad på utsidan med en pojke som håller i en smal pinne samt möjligen ett "F" i guld.	18-1900-tal	Se ovan
2023_6	6	2023	Vitlera	Kritpipskaft	1	2	3 cm lång och 0,5 cm bred. Munstycket i ena sidan, den andra avbruten	Troligt 1700-tal	
2023_7	7	2023	Glas	Fönsterglas	1	2	Grönt	Troligt 1700-tal	
2023_7	7	2023	Keramik	Fat	1	4	Marmorerad glasyr på insidan och brun på utsidan, relativt tunnväggig	Troligt 1700-tal	Se ovan
2023_8	8	2023	Keramik	Kruka	1	29	Grov hånkel med engobe, bör ha suttit på ett större objekt	17-1800-tal	
2023_8	8	2023	Glas	Odef	1	20	0,5 cm tjockt glas med tjocka räflor på ena sidan. Andra sidan något ojämn med tillverkningsspår. Oklar användning	Troligen 17-1800-tal, ej fabrikstillverkad	Se ovan
2023_8	8	2023	Glas	Ev fat	1	9	Rund mynningskant, slät på ena sidan och den andra med ett geometriskt mönster med linjer. Känns fabrikstillverkat	Troligen 1900-tal	Se ovan
2023_8	8	2023	Glas	Butelj	1	3	Flaskhals 3,5 cm i diameter	Troligen 1900-tal	Se ovan
2023_8	8	2023	Metall	Tab	1	8	Tandkräm "Pepsodent med Irium fjerner hinnen". Tuben är tömd och saknar lock. Dekor av röda tunna linjer med blå text förutom Fjerner hinnen som är i vit text mot röd botten	Efter 1933	Se ovan
2023_9	9	2023	Keramik/metall	Säkring	1	27	Säkring, utfäst	1900-tal	

Fyndnr	Kontext i rapport	Schakt_Ar	Material	Sakord	Antal	Vikt (gram)	Kommentar	Datering	Fyndfoto
2023_9	9	2023	Porslin	Fat	1	11	Mynning med slät utsida och med geometriska linjer på insidan	Troligen 17-1800-tal	Se ovan
2023_9	9	2023	Porslin	Kaffekopp	1	1	Ostindiskt. Mynning med blå blomdekor på utsidan	Troligen 17-1800-tal	Se ovan
2023_9	9	2023	Glas	Bägare	1	2	Blå munbläst glas med bubblor i. Välvd och cirka 2 mm tjockt glas	troligen 1700-tal	Se ovan
2023_10	10	2023	Vitlera	Kritpipskaft	1	1	4,5 cm lång och 0,5 cm bred. Avbruten i båda ändar.	Troligt 1700-tal	
2023_15	15	2023	Porslin	Kaffekopp	1	2	Tunn skärva av en kaffekopp med blå dekor på båda sidorna. På insidan en kedjedekor längst upp följt av en linje och ett zigzagmönster. På utsidan delar av ett blombladsmotiv	17-1800-tal	
2023_15	15	2023	Porslin	Kaffekopp	1	4	Tunn skärva av en kaffekopps fot (0,8 cm hög) och del av buken. Antydning till blå dekor på utsidan	17-1800-tal	Se ovan
2023_15	15	2023	Keramik	Fat	1	19	Yngre rödgods. På insidan brun glasyr med engobelinjer i mynningen. Oglaserad utanpå	17-1800-tal	Se ovan
2023_15	15	2023	Vitlera	Kritpipskaft	1	5	4,2 cm lång med brutna ändar. 0,7 cm i diameter	1700-tal	Se ovan
2023_25	25	2023	Plast	Flaska	1	9	8 cm hög flaska med skruvkork med skruvmynning.	1900-tal	
2023_25	25	2023	Plast	Leksak	1	11	Ko, vit svartfläckig. Troligen från sandlåda som stått på platsen	Sent 1900-tal?	Se ovan
2023_25	25	2023	Glas	Butelj	1	13	Grönt. Del av botten och buk, munbläst	17-1800-tal	Se ovan
2023_25	25	2023	Bly	Byggetalj	1	124	87 mm lång och 25 mm bred. Ett hål centralt.	1900-tal?	Se ovan
2023_26		2023	Ben?	Kam	1	1	Fragmentarisk men några tänder kvar		

Bilaga 2. Grusprover

Grusprov	Kontextnr	Schakt/År	Kommentar	Fotografi
GP1	1:1	1_2022	Grusprov i stenskott stolphål. Blandade storlekar på småsten. Svart svallad alunskiffergrus med inslag av beigebrun finkornig sand	
GP1a	1	2_2022	Mötespunkt huvudaxel i söder. Blandade storlekar på småsten. Svart svallad alunskiffer dominerar blandat med annan bergart. Upp till 1 cm	
GP1b	1	2_2022	Huvudaxel i söder. Blandade storlekar på småsten. Svart svallad alunskiffer dominerar blandat med annan bergart. Upp till 1 cm	
GP2	2	1_2022	Tvärgång öster om huvudaxel i väster. Blandade storlekar på småsten. Svart svallad alunskiffer dominerar blandat med annan bergart. Upp till 1 cm	
GP3	26	1_2022	Dekorationsgrus. Små storlekar av alunskiffer och blandade bergarter, mestadels i brunskala. Upp till 0,5 cm	
GP6	6	2_2022	Liten tvärgång med flera stolphål. Gången är belagd med svart alunskiffergrus. Blandade storlekar på småsten. Svart svallad alunskiffer dominerar blandat med annan bergart. Upp till 1 cm	
GP8	8	2_2022	Gång mellan odlingsbäddar. Blandade storlekar på småsten. Svart svallad alunskiffer dominerar blandat med små tegelbitar och annan bergart. Upp till 2 cm	
GP6	6	1_2023	Geometriska gångsystem i väster. Svart alunskiffergrus med inslag av beigebrunt strandgrus. Upp till 1 cm	

GP12	12	1_2023	Östra huvudaxeln med en bredd av 3,10 m. Alunskiffergrus blandat med strandgrus brunbeige.	
GP26	26	1_2023	Centrala huvudaxeln längst i söder. Svart alunskiffergrus med inslag av beigebrun strandgrus	
GP33	33	1_2023	Mindre grusgång nedanför första terrassering i öster. Svart alunskiffergrus med inslag av finkornig beigebrun strandgrus	

Bilaga 3. Makrofossil analys 2022 och 2023

Makroskopisk analys av jordprover från trädgårdslämningar vid Fossesholms herrgård, Norge (2022)

Teknisk rapport

Jens Heimdahl, Arkeologerna – Statens historiska museer 2023-05-03

Bakgrund

Under den arkeologiska undersökningen av trädgårdslämningarna vid Fossesholm i Norge 2022 (projekt: A_2021_0098) insamlades nio jordprover för makroskopisk analys med fokus på växtrester. Fossesholms herrgård är från 1700-talet och undersökningen utfördes dels kring den grusade huvudgången som utgjorde trädgårdens huvudaxel (schakt 2). Från denna utgick mindre gångar som avgränsade odlingsbäddar. I schakt 1 bestod jorden främst av överlagrande material med beläggningsgrus, samt mindre odlingsbäddar vilka provtogs.

Metod och källkritik

Provtagningen genomfördes av arkeolog Aja Guldåker under utgrävningen. Proverna innehöll torrvolymen om ca 2,5–3 liter jord. Inkomna till laboratoriet preparerades proverna genom flotation enligt metod beskriven av Wasylikowa (1986) och våtsiktades i siktar med minsta maskstorlek 0,25 mm. Även den kvarvarande flotationsresten av tyngre minerogent material våtsiktades och genomsöktes. Efter floteringen samlades provet upp och förvarades fuktigt i en tillsluten plastpåse till dess det analyserades. Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 7–100 gångers förstoring. I samband med bestämningarna utnyttjades litteratur (främst Von Jacomet 2006 och Cappers m. fl. 2012) samt referenssamlingar av recenta fröer. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben mm har eftersökts.

Samtliga prover innehöll oförkolnade rottrådar och en del fröer som uppenbarligen tillhör en nutida flora, till exempel klöver och gräs. De fröer som medtagits i den botaniska analysen är alla slitna och bedöms kunna tillhöra en äldre floramiljö, som skulle kunna härröra från en äldre trädgårdsfas. I detta oförkolnade frömaterial finns alltså en inbyggd källkritisk problematik. Förkolnat hushållsavfall som påträffas i jorden kan däremot med större säkerhet sägas vara kopplat till hushållet bakom trädgården.

Analysresultat

I bifogade tabell har en del av materialet (det som inte är förkolnade fröer och frukter) kvantifierats enligt en grov relativ skala 1–3 prickar, där 1 prick innebär förekomst av enstaka (ca 1–5 st.) fragment i hela provet. 3 prickar innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande

materialen i provet och man hittar det var man än tittar. 2 prickar är allt mellan 1 och 3. Förkolnat och oförkolnat material har separerats i tabellen.

Odlingsbäddar, Fossesholm, Norge			Schakt		2							1	
		Provnummer	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
		Lager	15		10	12	12	7	5				
		Volym (l)	3	2,5	3	3	2,5	3,2	3	2,5	2,5		
Växtfragment	Vedartade växter		Träflis			••	••				••		
	Förkolnade vedartade växter	Träkol	•••	••	•••	•••	•••	••	••	••	••		
		Pinnar/kvistar/knoppar	••				•						
		Granbarr och granris	••	•	••	••	••	•			••		
		Enbarr						•					
		Alkotte	•										
Djur	Köksavfall	Benfragment			•		•						
		Brända benfragment				•	•				•		
		Bränd fisk					•						
	Vattenlevande organismer	Hinnkräfta (<i>Daphnia</i> sp.)	•					•					
Övrigt	Mineralmsmälta	•				•		•					
	Smidesloppa	•											
	Koks/koksliknande material	•			•	•				•			
	Järnföremål			•									
	Rödbränd keramik (blomkruka?)				•								
Oförkolnade fröer/frukter													
Äng	Daggkopa	<i>Alchemilla</i> sp.					1			3	5		
	Brunört	<i>Prunella vulgaris</i>		5							1		
	Grässtjärneblomma	<i>Stellaria graminea</i>		1		1							
Ogräs	Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -type	15	7	23		4	2	1	1	24		
	Jordrök	<i>Fumaria officinalis</i>									1		
	Vitplister	<i>Lamium album</i>									1		
	Blå-/rödmålla	<i>Oxybasis glauca/rubra</i>	5	3			8	17	1	5	32		
	Groblad	<i>Plantago major</i>									1		
	Revmörblomma	<i>Ranunculus repens</i>									1		
	Malva (ospec.)	<i>Ranunculus sceleratus</i>	1		1	2							
	Brännässla	<i>Urtica dioica</i>		1						2			
Bär	Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	32			2	2	3	1	11	4		
Odlat	Druvfläder	<i>Sambucus cf. racemosa</i>	1			1	1	1	1	2	4		
Förkolnade frukter/frön													
Odlat	Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -type									1		
	Havre	<i>Cerelaiea</i> indet		1									
	Råg	<i>Secale cereale</i>			1								

Diskussion

Innehållet i de nio proverna från odlingsbäddar är till stora delar likartat och diskussionen sker därför tematiskt efter olika innehållskategorier.

Oförkollade växtmaterial

Materialet i samtliga prover domineras av hårdskaliga och näringsälskande ogräsfröer vilket är typiskt för trädgårdslämningar. Bland de ingående arterna märks blå-/rödmålla som är extremt näringskrävande. I svenska odlingar från 1700-talet har detta ogräs varit typiskt i bland annat hårt gödslade tobaksodlingar.

I materialet finns typiska växter för ängs- och betesmarksmiljöer, till exempel daggekåpa och brunört. I arkeologiska sammanhang är dessa arter normalt typiska för stalldynga, i odlingsbäddar brukat som gödsel. Det är möjligt att så är fallet också här, men daggekåpor förekom också i odlade varianter på 1700- och 1800-talet, och det är också möjligt att dessa arter har vuxit i slagna gräsytor som kan ha ingått i trädgården.

Hallonkärnor är regelbundet förekommande i jorden och dessa kan antingen indikera gödsling med latrinavfall, eller odling av hallonbuskar vilket blev vanligt i herrgårdsmiljöer från 1700-talet och framåt.

Fläderkärnor förekommer i nästan samtliga prover. De är över lag ovanligt små och bedöms här som troligtvis spår av druvfläder, vilken odlats som prydnadsväxt. Alternativt kan det vara fråga om sommarfläder – en örtartad växt som odlats för medicinska ändamål. I vilket fall så är flädern troligen en odlad trädgårdsväxt.

Köksavfall och förkolnat ris

Köksavfall påträffades i fem av de nio proverna (2–5 samt 9) och utgörs av brända och obrända benfragment, fiskfjäll och förkollade sädeskärnor. Köksavfall och spisaska av detta slag är mycket vanligt i äldre odlingsbäddar och tolkas bland annat som att spisaska använts som gödning och jordförbättring.

Till de förkollade materialen hör också träkol och förkolnat granris. Träkolet kan dels härröra från spisaskan, dels från att man i trädgården bränt granris som vintertid ha använts som täckmaterial. Det är också möjligt att granriset härrör från formklippta granar i trädgården, vilket var mycket vanligt på 1700- och 1800-talet.

Spår av bevattning

I prov 1 och 6 förekom bevarade vilostadier av hinnkräfta, *Daphnia* sp. vilket sannolikt utgör spår av bevattning av dessa odlingsbäddar.

Övriga material

Bland övriga material förekom bland annat fragment som ser ut att vara koks, ett material som framförallt blev vanligt under senare delen av 1800-talet, men som också kan förekomma innan. Även spår av metallhantverk och smide påträffades, främst i prov 1. I prov 4 påträffades rödbränd keramik som ser ut som om det skulle kunna komma från en blomkruka.

Referenser

- Cappers, R. T. J., Bekker, R. M. & Jans, J. E. A., 2012: *Digital Seed Atlas of the Netherlands*, (2nd edition). Groningen Institute of Archaeology. Groningen
- Von Jacomet, S., 2006: *Identification of cereal remains from archaeological sites*. 2nd ed. IPAS Basel University, Basel
- Wasylikowa, K., 1986: Analysis of fossil fruits and seeds. I Berglund, B. E. (ed.): *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*. John Wiley & Sons Ltd. 571–590

Makroskopisk analys av jordprover från trädgårdslämningar vid Fossesholms herrgård, Norge (2023)

Teknisk rapport

Jens Heimdahl, Arkeologerna – Statens historiska museer 2023-12-07

Bakgrund

Under den arkeologiska undersökningen av trädgårdslämningarna vid Fossesholms herrgård i Norge 2023 (projekt: A_2022_0063) insamlades fyra jordprover för makroskopisk analys med fokus på växtrester. Herrgården är från 1700-talet och undersökningen utfördes i ett schakt beläget norr om de tidigare undersökningarna. Proverna insamlades från en odlingsbädd, eller från omlagrad odlingsjord i ett dike i schaktets östra del, dels i en fundamentgrop i den grusade huvudgången där det troligen stått en staty, dels i två stolphål, möjligen grindstolpar vid infarten i nordväst.

Tidigare analyser har utförts på prover från odlingsbäddar kring den grusade huvudgången under 2022. Innehållet i dessa har visat på ett kraftigt nedbrutet organiskt material utan kvarvarande spår av trädgårdsväxter, med undantag för kärnor från druvfläder. Däremot finns spår efter bevattnade odlingsjordar uppbyggda med hushållsavfall och gödslade med stalldynga och latrin. I materialet finns också spår av metallhantverk i form av smide och bränning av koks som troligen ägt rum under andra halvan av 1800-talet eller senare.

Metod och källkritik

Provernas torrvolym uppmättes på en dl när, och de preparerades sedan genom flotation och våtsiktades i siktar med minsta maskstorlek 0,25 mm. Även den kvarvarande flotationsresten av tyngre minerogent material våtsiktades och genomsöktes. Efter floteringen samlades provet upp och förvarades fuktigt i en tillsluten plastpåse till dess det analyserades. Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 7–100 gångers förstoring. I samband med bestämningarna utnyttjades litteratur (främst Von Jacomet 2006 och Cappers m. fl. 2012) samt referenssamlingar av recenta fröer. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben mm har eftersökts.

Samtliga prover innehåller fragment av koks och en sorts slaggliknade smältor som brukar vara associerade med detta material. Detta visar att alla material är påverkade av senare tiders bioturbation, vilket bekräftas av ett innehåll av oförkolnade rottrådar och en del fröer som uppenbarligen tillhör en nutida flora, till exempel klöver och gräs. De fröer som medtagits i den botaniska analysen är alla slitna och bedöms kunna tillhöra en äldre floramiljö, som skulle kunna härröra från en äldre trädgårdsfas. I

detta oförkollade frömaterial finns alltså en inbyggd källkritisk problematik. Förkolnat hushållsavfall som påträffas i jorden kan däremot med större säkerhet sägas vara kopplat till hushållet bakom trädgården.

Analysresultat

I bifogade tabell har en del av materialet (det som inte är förkolnade fröer och frukter) kvantifierats enligt en grov relativ skala 1–3 prickar, där 1 prick innebär förekomst av enstaka (ca 1–5 st.) fragment i hela provet. 3 prickar innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar. 2 prickar är allt mellan 1 och 3. Förkolnat och oförkolnat material har separerats i tabellen.

Fossesholms herrgård, Norge			Provnummer	1	2	3	4
			Lager	31	27	17	18
			Kontext	Fyll i dike odlingsjord	Fundamentsgrop	Fyll i grindstolpar	
			Volym (l)	3	2,2	2,5	2,6
Fragmenterade material	Vedartade växter	Träflis	••				•
	Förkolnade vedartade växter	Träkol	••			••	••
		Granbarr och granris	••			••	
	Oförkolnade örtartade växter	Blad	•				
	Förkolnade örtartade växter	Strå, bladdelar				•	
	Köksavfall	Hasselnötsskal	•				
		Benfragment	•				
	Trädgårdsavfall	Keramiskärva, svartglaserad urna				•	
	Smidesavfall/uppvärmning	Smidesloppa				•	•
Koks & associerade smältor			••	•	•••	•••	
Modern kontamination	Plastkabel			•			
Oförkolnade fröer/frukter							
Ogräs	Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -type	1	2	1	1	
	Groblad	<i>Plantago major</i>	8				
	Besksöta	<i>Solanum dulcamare</i>		1			
	Brännässla	<i>Urtica dioica</i>	1	2	2		
Bär	Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	110	1	3	2	
	Vinruta	<i>Ruta graveolens</i>	1				
Odlat	Druvfläder	<i>Sambucus cf. racemosa</i>	2		1		
Ospec.	Veronika (ospec.)	<i>Veronica</i> sp.	1				
Förkolnade frukter/frön							
	Havre	<i>Avena cf. sativa</i>	1				

Diskussion

Samtliga prover innehåller fröer från näringskrävande ogräs vilket är typiskt både i trädgårdar och gårdsmiljöer generellt. Även hallonkärnor förekom i alla prover, och även denna växt kan i viss mån ha förekommit om ogräs, till exempel om trädgården vuxit igen. I ett par av proverna hittades också förkolnade granbarr, vilka kan vara kopplade till trädgården. Dels var formklippta granpyramider mycket populära under 1700-talet, men granris kan också ha använts som täckmaterial i odlingar. Sådant ris –

både biprodukten från formklippta granar och gamla granruskor – har sannolikt regelbundet bränts i trädgården.

Prov 1: Fyll i dike, odlingsjord

Denna jord utgörs av en typisk odlingsjord med spår av köksavfall i form av förkolnad säd (havre, hasselnötsskal och benfragment). I provet påträffades också ett stort innehåll av hallonkärnor, vilket även noterats vid tidigare undersökningar. I trädgårdssammanhang tolkas hallonkärnor ofta som spår efter gödning med latrinavfall, men i detta sammanhang finns inga andra bärkärnor, och spår av gödning med stalldynga (i form av ängsväxer) saknas helt. Till följd av detta bör övervägas om hallonkärnorna i detta fall snarare är spår av hallonodling i denna del av trädgården. Odling av hallon var allmänt förekommande i Sverige från 1700-talets mitt (Hjalmarsson 2001, s. 327). Vid sidan om hallon påträffades också ett frö av vinruta och druvfläder, som även dessa bör ha odlats i närheten.

Prov 2: Fundamentsgrop i mittgång

Jorden i detta prov innehöll mycket små mängder organiskt material. Bland materialet påträffades ett fragment till en plastkabel som visar att materialet är att betrakta som omrört i sen tid.

Prov 3 och 4: Fyllningar i grindstolphål

I dessa fyllningar påträffades små mängder organiskt material. Vid sidan om näringskrävande ogräs förekom rikligt med koks och även enstaka kulslag ("smidesloppor") vilka är en biprodukt vid smide. I prov 3 hittades också en skärva efter en stor svartglaserad urna. Möjligen kan denna varit placerad på grindstolpen.

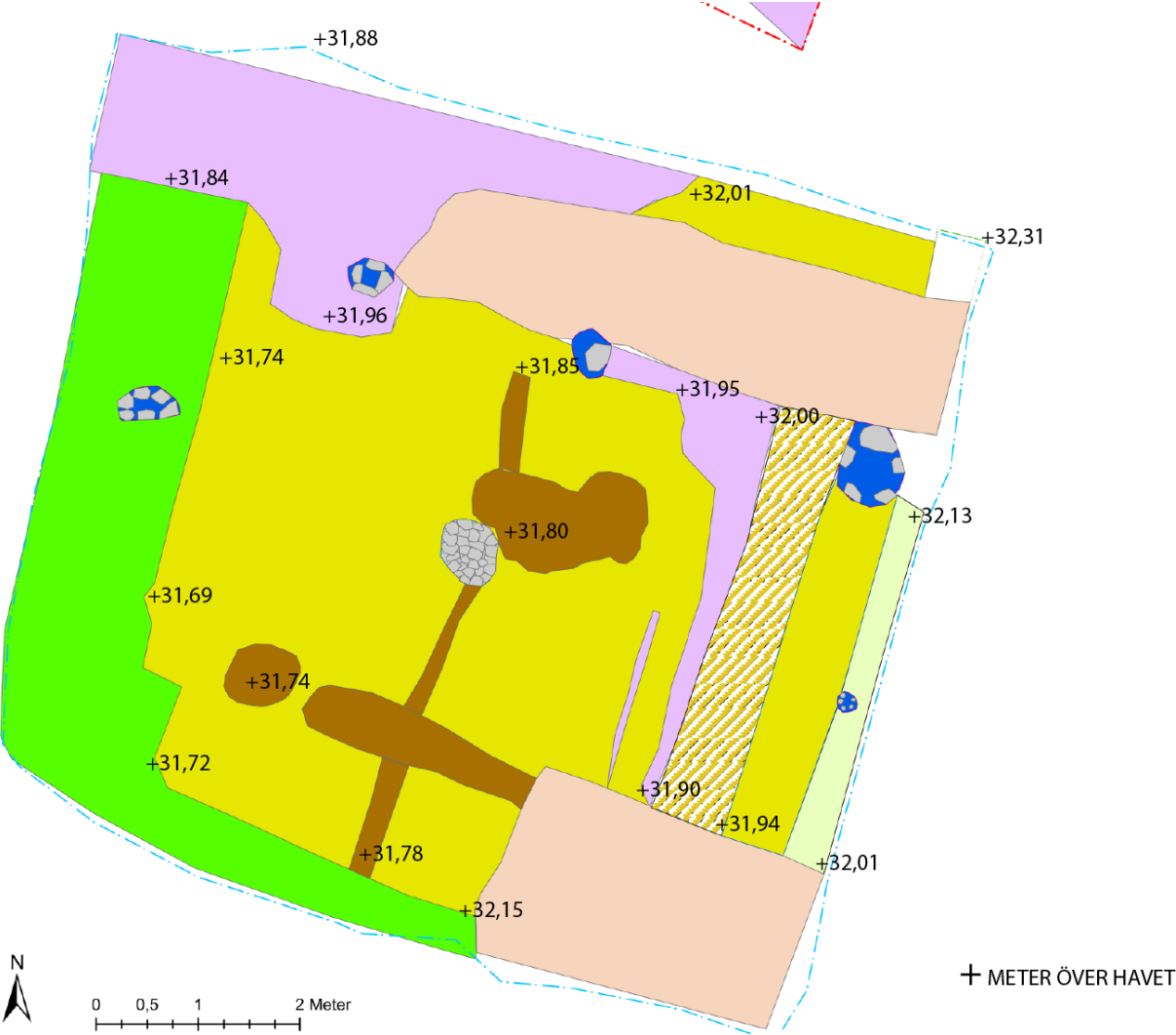
Referenser

Cappers, R. T. J., Bekker, R. M. & Jans, J. E. A., 2012: *Digital Seed Atlas of the Netherlands*, (2nd edition). Groningen Institute of Archaeology. Groningen

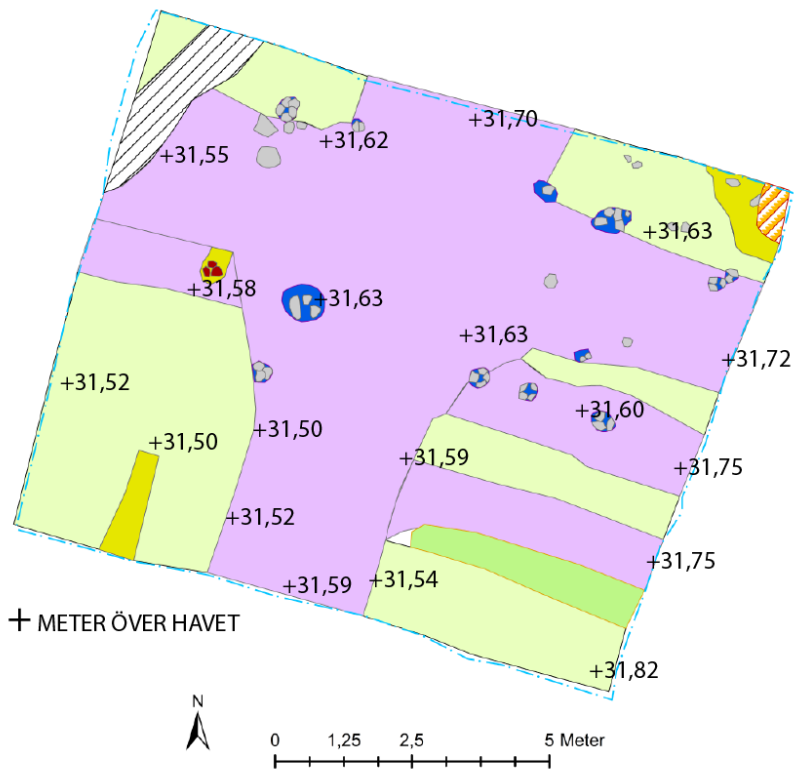
Hjalmarsson, I. 2001: Våra svenska bärbuskar. I Tunon, H. (red.) *Människan och floran. Etnobiologi i Sverige 2*. Wahlström & Widstrand, Stockholm. s. 325–328

Von Jacomet, S., 2006: *Identification of cereal remains from archaeological sites*. 2nd ed. IPAS Basel University, Basel.

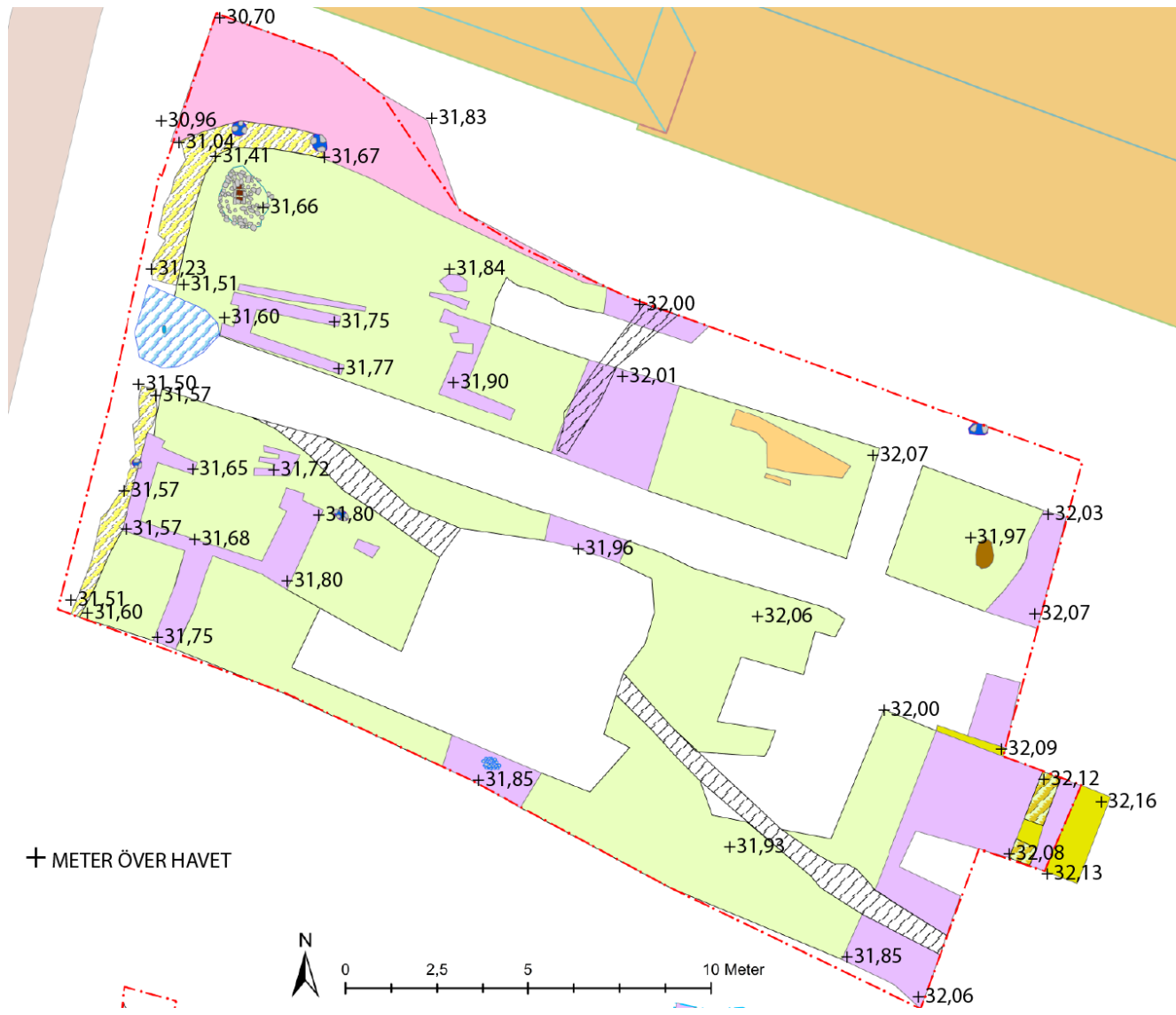
Bilaga 4. Höjd över havet

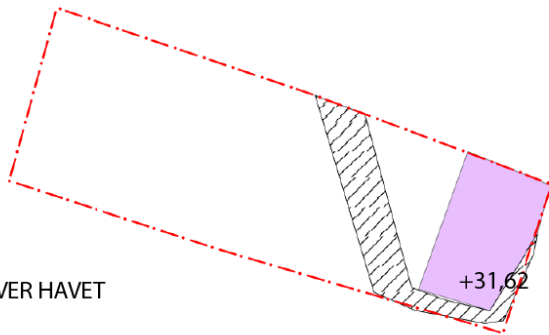
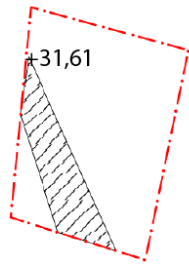
Schakt 1_2022

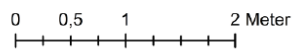
Schakt 2_2022

Schakt 1_2023

+ METER ÖVER HAVET

Schakt 2 och 3_2023

Bilaga 5. Rekonstruktionsförslag

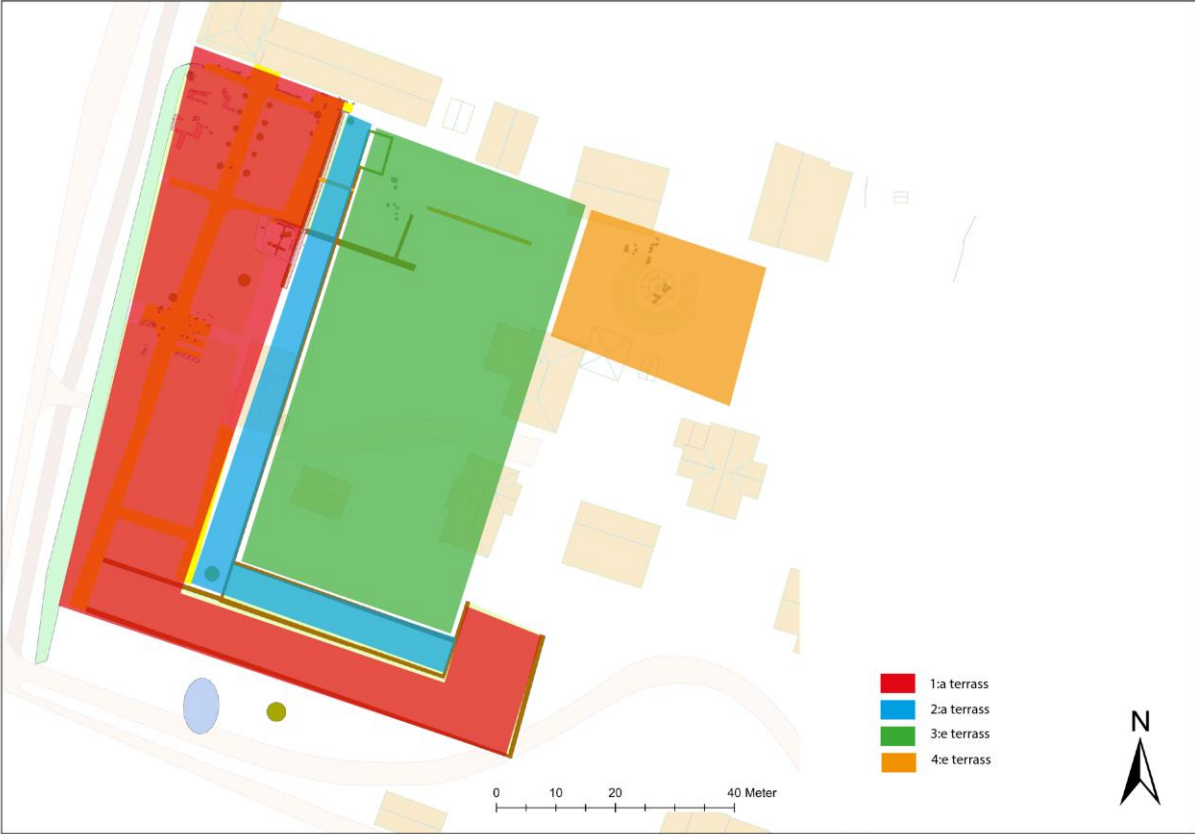

Rekonstruktionsförslag 1700-talsanläggningen på Fossesholm herregård. Legend på nästa sida.

Rekonstruktionsförslag på 1700-talsanläggningen baserat på information från arkeologiska undersökningar samt markradar och historiskt källmaterial

	Förslag_vattenkar
	Förslag_sten
	Förslag_drivbänkar
	Förslag_stenskott_stolphål
	Förslag_stenkonstruktioner_fas1
	Förslag_tegelfundament
	Förslag_stenkonstruktioner
	Förslag_Odlingsbädd_med_dränering
	Förslag_Biutor
	Förslag_passage
	Förslag_dekorationsgrus
	Förslag_stenpackning
	Förslag_Orangeri
	Förslag_planteringsgropar
	Förslag_damm
	Förslag_alunskiffergång_fas1
	Förslag_odlingsyta
	Förslag_dränering_under_odling
	Förslag_avgränsning

Bilaga 6. Terrassering, förslag

Bilaga 7. Markradar

Modern Arkeologi AB genomförde år 2011 en markradarundersökning på delar av den stora anläggningen. Lars Winroth har överlämnat shaper på tolkningarna. Djup saknas dock.

Markradar 2022 med anomalier på 0,20—0,25 m djup

Markradar 2022 med anomalier på 0,35—0,40 m djup

Markradar 2022 med anomalier på 0,45—0,50 m djup

Markradar 2022 med anomalier på 0,60—0,65 m djup

Bilaga 8. Översikt makrofossilprover och grusprover insamlade 2022–2023

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2023-12-22

Jens Heimdahl
Statens Historiska Museer
Arkeologerna
Instrumentvägen 19
126 53 HÄGERSTEN

Resultat av ^{14}C datering av makrofossiler från A_2022_0063, Fossesholms herrgård, Vestfossen, Hokksund, Norge. (p 5630)

Förbehandling av makrofossiler:

- 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
- 0.5 % NaOH tillsätts (1 h, 60 °C). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰}$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-81289	Fossesholm Prov 1a	-26,2	211 ± 30
Ua-81290	Fossesholm Prov 1b	-26,2	116,4 ± 0,4 pMC

Med vänliga hälsningar

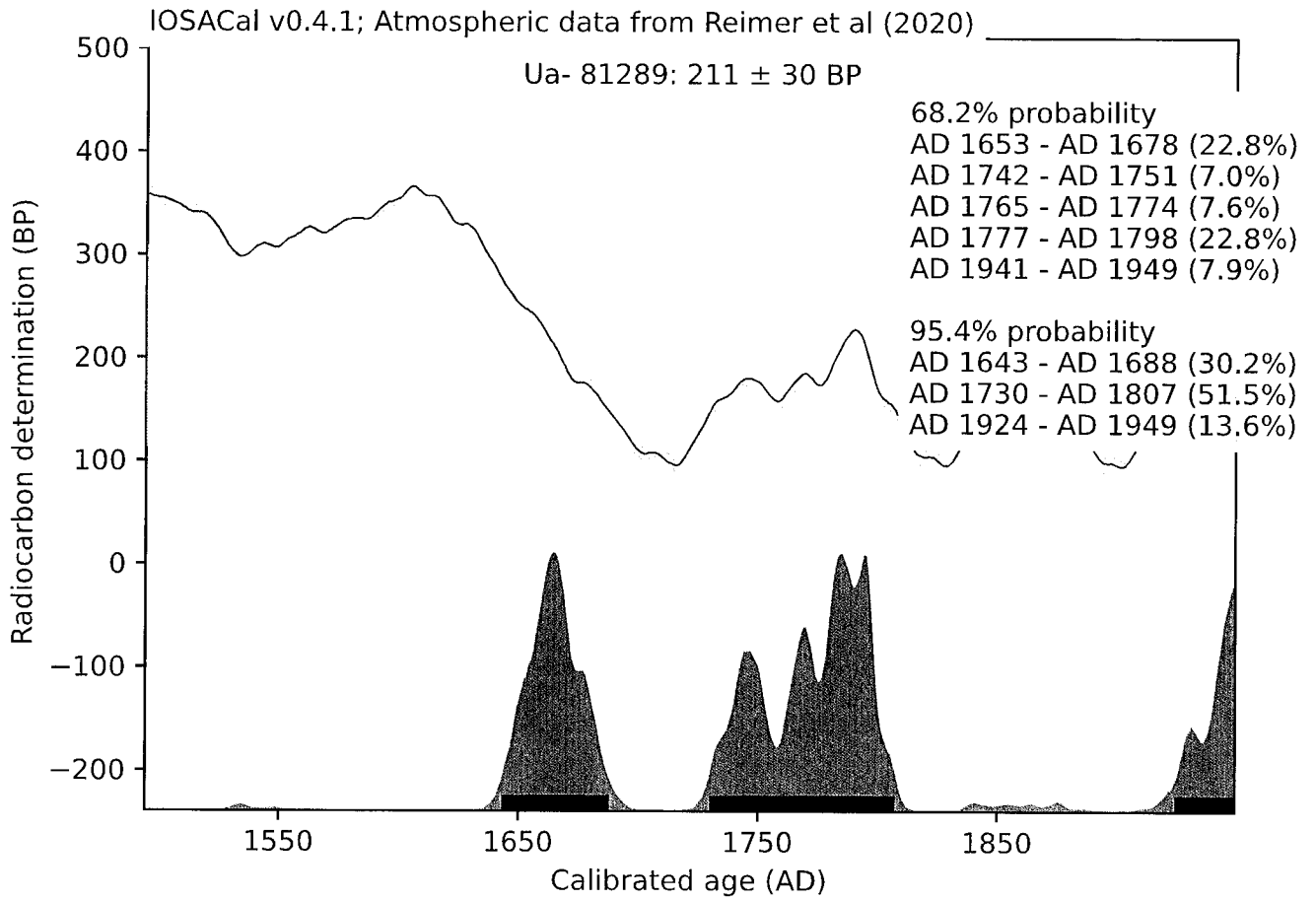
Karl

Håkansson

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson
Datum: 2023.12.22
20:14:26 +01'00'

Karl Håkansson/Daniel Primetzhofer

Kalibreringskurvor

2024

- 2024:1 Kv Domkyrkan 1, Lund. Fornlämning RAÄ Lund 73:1/L1988:5459, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk kontroll år 2022–2023. Gertie Ericsson & Aja Guldåker.
- 2024:2 Häglinge kyrka, Hässleholms kommun, Skåne län. Antikvarisk medverkan 2023 – 2024. Carita Melchert.
- 2024:3 Innerstaden 2:1, Stortorget, fornlämning RAÄ Lund 73:1/L1988:5459, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2015. Gertie Ericsson med bidrag av Jens Heimdahl.
- 2024:4 Grynmalaren 37, Lund. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning och schaktningsövervakning 2023. Linnea Lidh.
- 2024:5 Mårtenstorget. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:1, Innerstaden 2:1, Lunds stad och kommun, Skåne Län. Arkeologisk undersökning 2023. Imelda Bakunic Fridén.
- 2024:6 Fossesholm herregård. Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke, Norge. Trädgårdsarkeologisk undersökning 2022–2023. Aja Guldåker.